

# Een devoet epistel ghescreven enen koc

door

Dr. LOUIS DE MAN

## 1. HET HANDSCHRIFT

B<sup>a</sup> 75 is de signatuur van een hs. dat berust in de *Erzbischöfliche Bibliothek* te Paderborn en dat twee teksten bevat met raadgevingen en beschouwingen van geestelijke aard. De eerste, het epistel voor een kloosterkok, wordt beneden uitgegeven; de tweede, een fragment, komt later aan de beurt.

Het hs. zit gebonden in een moderne kartonnen band met lederen rug, waarop in goud de signatuur werd aangebracht.

Modern is ook het schutblad voor- en achteraan; op het voorste staat van een 19de-eeuwse hand *Geschrieben anno 1455, Betrachtungsbuch für einen Klosterkoch*.

Het eerste deel telt 39 folio's, in perkament of in papier, 10 cm breed x 14 cm hoog; hierbij werd fol. 1, dat slechts een talon is, afgerekend en werd fol. 17, dat uitgescheurd werd, meegeteld. Dit deel beslaat vier katernen.

Het eerste katern bevat 9 folio's; het eerste folium werd gereduceerd tot een talon van 2,5 cm breed. Fol. 1-2; 5-6 en 9-10 zijn van perkament, 3-4 en 7-8 van papier. Het tweede katern bestaat uit 12 folio's; hiervan zijn 2, 3, 4, 5, 9 en 10 van papier; 8 is uitgescheurd. Het derde heeft 14 folio's en hiervan zijn 1, 7, 8 en 14 van perkament. Het vierde katern ten slotte bedraagt vier perkamenten folio's.

In dit eerste deel komen reclamen, kustoden of foliëring niet voor; op de papieren folio's is liniëring, door de band voor 20 of 21 regels.

Verschillende handen hebben aan deel I meegeschreven; het schrift bleef daarbij de littera textualis, met op sommige folio's soms de bastarda. Ieder begin van een kapittel werd versierd met rode lombarden; over het algemeen heeft dan de daarop volgende letter het formaat van een majuskel die met zwarte inkt getekend werd.

Naast of in de lombarden staan de kleine representanten die op de meeste plaatsen nog zichtbaar zijn.

In de tekst zelf wordt een nieuwe zin aangeduid door een majuskel waarvan het eerste streepje rood is. Rood zijn ook de vol-

gende titels boven de kapitels: *Hir beghint...* (2 r); *Woe een goetwillich koc...* (2 v); *Woe he hem hebben sal...* (5 v); *Wo dat he nicht beswart...* (12 v); *Wo he hem sal hebben...* (16 r); *Woe dat men nicht altoes...* (21 r); *Wo he hem oefenen sal...* (27 v).

Met rode inkt ten slotte werden ook een paar verbeteringen in de tekst aangebracht: zie tekst.

De bladspiegel van het hs. is gaaf behalve op fol. 37 waar, bij het neerschrijven, rekening werd gehouden met een fout in het perkament; onderaan de folio's is het stuk gehavend door vocht.

Op fol. 39 v staat de datum: *Ghescreuen jnt jaer vns heren dusent cccc<sup>o</sup> vnde .lv.*; aan de hand van de verschrijvingen in de tekst mag men wel besluiten dat hij een kopie is uit het jaar 1455 en niet de oorspronkelijke versie.

## 2. DE TITEL

De titel luidt « *Hir beghint een deuoet epistel ghescreuen enen koc in eenen reguler closter* ». Daarbij valt het beroep van de begunstigde op. Gaat men in de litteratuur zoeken naar de sociale en eventueel culturele functie van deze kok, dan komt men via een of andere index wel terecht in de middeleeuwse keuken of bij de zgn. keukentaal, maar de gegevens beperken zich tot eetgerei, recepten of gastronomie. De typologie van de middeleeuwse kok werd tot nog toe nog niet grondig bestudeerd, maar de volgende aanduidingen mogen voor ons opzet volstaan.

E.R. Curtius legt de nadruk op het feit dat de kok in de litteratuur van de laat-Romeinse tijd en in de vroege middeleeuwen een komisch, belachelijk personage is, iemand die bespot wordt om zijn voorkomen dat door rook zwart geworden is. De Trierse kloosterleraar Winrich vertelt (ca. 1070), al klagend, hoe hij naar de keuken verplaatst werd: het blijkt een echte degradatie te zijn.

Uit de Romeinse comedie werd de kok een « *vilissimum mancipium* », dé bron van humor in de middeleeuwse letterkunde<sup>1</sup>.

L. Mackensen voegt hieraan toe dat de geestelijke dichter lacht met de geborneerdheid van de keukenbroeder<sup>2</sup>; hij wijst ook terecht op het feit dat de Nibelungendichter, midden in de tragedie, nog eens hartelijk doet lachen door het beeld van de vluchtende kokjongens, in een wirwar van potten en pannen<sup>3</sup>.

(1) *Europäische Literatur und Lateinisches Mittelalter* (Bern, 1961<sup>3</sup>), blz. 431-434 (Kap. „Küchenhumor und andere Ridicula“).

(2) *Zu Walthers Spiessbratenspruch* (= Studien zur deutschen Philologie des Mittelalters Friedrich Panzer zum 80. Geburtstag am 4. September 1950 dargebracht. Herausgeg. von R. Kienast. Heidelberg, 1950), blz. 48-49.

(3) *Ibid.*, blz. 49.

Het klassieke beeld van de bespottelijke kok in de ridderpoëzie is Rumolt: «Für den mittelalterlichen Hörer ist Rumolts Wesensart durchaus eindeutig durch seinen Beruf bestimmt, was er sagt, ist ohnehin 'komisch'. Und der Dichter hat die Gewissheit, dass Hörer und Leser ohne grosses Bedenken begreifen, was mit 'Rumolts Rat' gemeint ist»<sup>4</sup>. De beroekte kok is de man die bescheiden werk verricht en op de laagste trap van de culinaire hiërarchie staat; tussen hem en de gasten staan nog de spisedrager (dapifer) en de schenker (pincerna). De toehoorders lachen wanneer verteld wordt van de zwaan (of is het een gans?) die eens op het water zwom (Olim lacus colueram) en die nu, aan een braadspit, boven het vuur hangt (Girat, regirat garcifer), — niet omdat vlees gebraden wordt, maar omdat zij, in hun verbeelding, een zwarte kok zien opereren<sup>5</sup>.

Het beeld van de «cocus niger» die weinig fijn is en vastzit in zijn beroekte keuken, lijkt aanvaardbaar<sup>6</sup>. Van minder belang hier is de nieuwe voorstelling van de kok, die Curtius vermeldt: «Im Rainouart-Epos wird endlich der derbkomische Küchenjunge zum epischen Helden. Die Verbindung von Küche und Kriegertum scheint übrigens auch in Wirklichkeit vorgekommen zu sein»<sup>7</sup>. Ook Mackensen snijdt het probleem aan: «Rumolts Gegenstück ist Wolframs Rennewart, auch er, solange er Küchenjunge ist, eine komische Gestalt. Das Anliegen Wolframs an die Rennewartgestalt ist es doch wohl zu zeigen, wie aus einem *vilain*, aus einem Küchentölpel, ein echter Ritter wird»<sup>8</sup>.

De overgang van weinig geleerd tot verfiind bestaat op het materieel plan; niets verzet zich tegen de bewering dat hier en daar, in gunstige omstandigheden, een kloosterkok zijn onwetendheid heeft afgelegd en nu zijn meditaties dicteert of zelf schrijft.

Het is daarom niet nodig te grijpen naar de bijbelse belofte, de kleinen te verheffen, of de autoriteit van het Loflied in te roepen<sup>9</sup>.

(4) *Ibid.*

(5) De citaten stammen uit de „Carmina Burana” (hs. 13e eeuw, liederenverzameling uit het klooster Benediktbeuren); zie de tekst met Duitse vertaling in *Carmina Burana, Lieder der Vaganten, Lateinisch und Deutsch nach L. Laistner* herausgeg. von E. Brost (Heidelberg, 1956), blz. 50-53; de liederen werden ook door C. Orff, een bekend Duits komponist, in 1937 bewerkt. De oorspronkelijke titel luidde hier: *Cantiones profanae cantoribus et choris cantandae comitantibus instrumentis atque imaginibus magicis*. Orffs *Carmina*, op plaat opgenomen door de Deutsche Gramophon Gesellschaft LPM [M 33], bevatten ook een tekstboek met kokgeschiedenis (zie nr. 12). Het koklied van Orff is overigens prachtige persiflage.

(6) Vgl. ook later nog het beeld van kok en keuken in S. Brants *Narrenschiff* (uitg. Fr. Zarncke, Leipzig, 1854), blz. 78-79.

(7) *Op. cit.*, blz. 432.

(8) *Op. cit.*, blz. 50.

(9) Zie tekst en vertaling in M.M. Davy, Guillaume de Saint-Thierry, *Commentaire sur le cantique des cantiques* (Parijs, 1958) (= *Bibl. des Textes Philosophiques*), blz. 54 en 68.

Interessanter voor ons opzet is de « nauwe verbondheid » tussen het gebedsleven en handenarbeid die in mannen- en vrouwenkloosters bestond<sup>10</sup>. Handenarbeid kan ten andere in een klooster opgelegd worden om de nederigheid op de proef te stellen; dit was het geval met Th. van Stamheyn die, in 1396, op een boerderij te Almelo moest werken vóór hij nog kok werd te Deventer<sup>11</sup>. En te Almelo had hij als metgezel Hendrik Kindeshof, ook een kok, die later de eerste prior zou worden (1394-1399) van het klooster te Frenswegen<sup>12</sup>.

Het Frensweger handschrift citeert « den guede (= goederen) Iohannes Kessels oers cockes, die in der werlt seer rijck was »<sup>13</sup> en noemt hem elders « die oetmoedighe cock »<sup>14</sup>.

De oversten konden tot keukenarbeid verplichten, maar gaven ook zelf het voorbeeld; misschien behoort Kessel tot de groep die ook « om oefeninghe » het werk in de keuken volbracht, en dit « voorrecht » behield. Men vergelijkte volgend citaat : « Die clercken fratres (des huses Sunte Iheronimusberch bij Hattum in die Velue) deden ducke... blidelike ende vroelike die oetmoedighe ende grove werke uut noetsaken of om oefeninghe, als in der coken die potte, scotelen ende andere dinghe vlitelic te wasschen, somtijt in den bachues broet te maken of in den brouhues helpen te brouwen »<sup>15</sup>.

Theodericus van Kueck, uit het klooster te Albergen, « enen clerck die te Zwolle hadde ter scholen ghegaen », doet keukenwerk: « Hie cokede, hie backede, hie was brouwer, hie slachtede, hie was gaerdenaer, hie zeyede daer yn manigherleye saet tot cruden, hie wan dat moescruet ende bereidet ten etene »<sup>16</sup>.

Van Heer Florens, « den iersten rector ende pater der vergaderinghen priesteren ende clercken toe Deventer » wordt verteld dat hij « hielt... oec sine weke in der coken nae sinen vermoghen »<sup>17</sup> en in die week, zei hij, « hope (ic) meerre vrucht te vercrighen van der anderre ghebenede die in der kerken sin dan of ic alleen bedede »<sup>18</sup>. Hij wijst hierbij op de verdiensten van het gemeen-

(10) St. Axters, *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden* II (Antwerpen, 1953), blz. 322; III (Antwerpen, 1956), blz. 106.

(11) C. van der Wansem, *Het ontstaan en de geschiedenis der Broederschap van het Gemene Leven tot 1400* (Leuven, 1958) (= Univ. te Leuven, Publicaties op het gebied der geschiedenis en der philologie, 4e reeks, dl. 12), blz. 139-140.

(12) *Ibid.*, — Vgl. de tekst over Hendrik Kindeshof in W. Jappe Alberts en A.L. Hulshoff, *Het Frensweger handschrift* (Groningen, 1958) (= Rijksuniv. Utrecht. Teksten en Documenten I), blz. 38.

(13) W. Jappe Alberts en A.L. Hulshoff, *op. cit.*, blz. 76.

(14) *Ibid.*, blz. 47.

(15) *Ibid.*, blz. 203.

(16) *Ibid.*, blz. 239.

(17) *Ibid.*, blz. 38.

(18) *Ibid.*, blz. 38-39.

schappelijk gebed, verdiensten die in ons handschrift niet worden aangeraakt.

Heer Amilius, de opvolger van Florens, spaarde zich niet « mer uut ghehoersamheit angheng hy oec swaren arbeit, te backen, te brouwen »<sup>19</sup>. Hij leerde dat « een yeghelic sal bereyt wesen tot een yegheliken ambochte dat hem opgelecht wort, het sy groet of cleyn, als brouwen, backen, of dat pargament te bewaren »<sup>20</sup>.

Bij herhaling wordt erop gewezen dat de nederigheid, gepaard met echte vroomheid, beloond wordt.

Er is het « exempel van eyne hilliger ionferen » die uit ootmoed naar het klooster gaat en er « all dat onreynste, snoyste werk ynder koeken » doet; bij de medezusters geldt ze als « die is geeck »<sup>21</sup>, — maar ze wordt verheven.

« Suster elsken... ten diepenveen » « plach vaeke in der coeken te wesen » en er te werken. Met haar gebeurde een mirakel<sup>22</sup>.

« Suster dayken verwaerde een wijltijdes dat reventer ende diende den susteren ter tafelen ». Zij werd later « schoelmeysterssche » en ten slotte priorin<sup>23</sup>.

Keukendienst of bereiden van eten in een middeleeuws klooster kon gelden als uitstekend werk: het was een toevlucht voor de ootmoedigen en een toetssteen voor de gehoorzaamheid. Het is opvallend hoe vaak in de verhalen het accent ligt op het feit dat een kok het kon brengen tot hogere functies. De herhaling wijst op een systeem en op een pedagogische bedoeling.

Wie over de kok in de middeleeuwen spreekt, denkt aan Jan van Leeuwen, de leerling van Ruusbroec; hij heet « primus coquus hujus monasterii (i.e. Groenendaal) », in de volksmond « de Goede Kok ». Hij was ook werkelijk verantwoordelijk voor keuken en kleedkamer<sup>24</sup>. Uit het bestaan van een aantal hss. met excerpten uit Van Leeuwen mag men afleiden dat zijn succes tot het eind van de 15e eeuw groot was<sup>25</sup>. Dit succes volstaat om in geestelijke

(19) *Ibid.*, blz. 53.

(20) *Ibid.*, blz. 56.

(21) Exempel uit de *Spegel der Susteren*, zie C.G.N. de Vooys, *Middel nederlandse stichtelijke exempelen* (Zwolle, 1953) (= Zwolse drukken nr. 1), blz. 13-14.

(22) D.A. Brinkerink, *Van den doechden der vuriger ende stichtiger susteren van Diepenveen* (Hs. D) (Leiden, z.j.) (= Bibliotheek van Mnl. Letterkunde), blz. 298.

(23) *Ibid.*, blz. 360.

(24) Zie St. Axters, *op. cit.*, II, blz. 297-298. — In het *Boec van der bedinghen* vertelt Van Leeuwen dat hij dagelijks op het gestelde uur moest klaar zijn met het eten van dertig kloosterlingen, *ibid.*, blz. 306.

(25) *Ibid.*, II, blz. 317. — Ook later is dit nog zo; Pieter Croon publiceert in 1663 een „allegorie van het keukenbedrijf“, nl. *Cocus bonus ofte Geestelijke bemerckinge op de tafel ende spysen van een volkommen maelyt*, voorafgegaan door een biografie van Van Leeuwen, *ibid.*, II, blz. 318. — Bij W. de Vreese komt de titel voor van een andere uitgave, (nl. Antwerpen, 1665): *Cocus Bonus ofte Geestelijke*

werken de formule of de mode te verklaren van een kok als leraar.

Zonder twijfel hebben andere factoren bijgedragen tot de verspreiding. Zo is er bv. de uit de 15e eeuw overgeleverde legende van « Christus, de geestelijke kok », die ouder moet zijn dan de bewaarde versie, al gaat ze terug op een parallellegende, waarin de kok niet verschijnt<sup>26</sup>.

Deze Christus-kok-legende verhaalt hoe, met Pasen, twaalf jonkvrouwen te communie gaan. Daarna willen ze in hun kluis eten. De eerste gaat daarom naar de keuken; omdat ze niet terugkeert, gaat de tweede, en zo voort, tot de laatste. In de keuken is Christus, de geestelijke kok. De twaalf hebben hem gevraagd wie hij was en de openbaring is zo overweldigend dat iedere jonkvrouw « truncken von dem edlen cypper win göttlicher liebin » neervalt<sup>27</sup>.

Christus in de gedaante van een kok in de keuken, onderwijst. Het beeld stemt overeen met andere voorstellingen, waarin Christus ook spijs en drank geeft. Men vgl. een 15de-eeuwse tekst uit Brussel : « Ons lieue h(er)e Jhs xps leerde eene(n) van sine vru(n) den .xv. Pater n(oste)r ende .xv. Aue maria »; « ic wil hem selue .vij. daghe spisen... met minen heyleghe lichame voer den eeweliken dorst ende hongher. Ende ic wil hem drinken gheuen met myn heylich bloet voer den eeweliken dorst » (1 r); « Ende als icken daer hebbe ghebracht (i.e. in hemelrike) So willic hem daer schincke sunderlinghe(n) dranc wten borne mynder godheyt » (1 v)<sup>28</sup>. Naar de geest stemt deze kokgedaante overeen met andere naïeve en vaak zo realistische verhalen, bv. met Christus' Hart als de Geestelijke Taveerne : « Comt alle drincken : / U sal scincken / Ihesus goet / Ute desen Tappe, / Met vollen nappē / Sijs herten bloet »<sup>29</sup>.

Het pas geciteerd « truncken » zijn van « liebin » is daarbij te vergelijken met het hier voorkomende « Ghi selt ontfuncken / Ende werden druncken / Van minnen sciē »<sup>30</sup>.

De curieuze voorstellingen van Christus als kok of van de Geestelijke Taveerne kunnen aangevuld worden door een laatste illustratie van maniërisme, nl. door een citaat van Angelus Silesius : « Er [= Jesus] setzet ihnen ferner vor / die Klarheit seiner Seele

*sinnebeelden ende Godvruchtige Uyt-legginghen Op alle de ghereetschap van den Kock* (in : Bijdragen tot de kennis van het leven en de werken van Jan van Ruusbroec. Gent, 1896, blz. 33).

(26) O. Weinrich, *Triskaidekadische Studien* (Giessen, 1916) (= Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten XVI, 1), blz. 61.

(27) *Ibid.*, blz. 62.

(28) *Mss. div. 3986*, ARA Brussel ; hierin zitten verschillende resten van hss., o.a. een perkamenten fragment (vier bladjes, 15e e.) waaruit bovenstaande citaten stammen.

(29) M. Meertens, *De godsvrucht in de Nederlanden II* (Brussel, 1931) (= Leuvense Studieën en Tekstuitgaven), blz. 31.

(30) *Ibid.*

/ Und hebt sie etwas mehr empor / In der durchlauchten Höhle;  
/ Zuletzt lässt er das Konfekt / Von seiner Gottheit kommen /  
Da bleibt die Tafel stets bedeckt / Und wird nie abgenommen »<sup>31</sup>.

Gerugsteund worden de verhalen door de woorden van de consecratie en de postcommunio.

In ons hs. is de kok de bescheiden figuur gebleven die met raad en troost wordt bijgestaan.

### 3. DE INHOUD

#### I. Inleiding

- a) De inleiding begint met een aanroeping of invocatio: « DE vrede godes de alle synnen bouen ghaet de mod behoden vnde bewaren iv herte vnde yuwe synne vnde mote yuwe verstandicheit verclaren to synen loue vnde to syner eeren in vnsen leuen heren ihesum christum ».
- b) Het daaropvolgend « Leue broder in vnsen leuen heren » is, hoe vaag en traditioneel ook, te beschouwen als een inscriptio: de bestemming wordt aangesproken.
- c) De aanleiding tot het schrijven van de tekst wordt tamelijk breedvoerig uiteengezet; het is een soort van narratio: vermits van mij wordt verwacht dat ik schrijf over het probleem van de gehoorzaamheid tegenover de oversten, zal ik het doen, al ben ik weinig bevoegd. Vergeet daarbij echter in geen geval het bijbelwoord « arste maket yv seluen gesunt ». De bewijspplaats luidt: « gy hebbet van oetmodiger mynnen van my begheert als dat ic yv een luttinck scriuen wolde wo gy yv hebben vnde regeren solden na yuwen state daer gy in gesat syn ouermyts ghehoersamheit yuwes ouersten Meer want ic my daer seer vnutte onghelleert vnde onbeleuet to kenne yemant to leren so entsee ic my wat to scriuen... ».
- d) Gescheiden van de aanleiding lijken mij de volgende passussen die de wil om te schrijven accentueren (dispositio):  
« Meer want ic weder anse yuwe oetmodighe vnde mynlike begherste so en can de mynne nicht wegheeren »,  
« Want ic hoer dat vnse mynlike here seghet do up dynen mont vnde ic sal en vervullen »,  
« Vnde hijr vmme wil ic op synen troist to synen loue vnde to syner eren beghinnen vnde yv een luttinck scriuen also alset de mynlike here geuet ».

(31) Zie G.R. Hocke, *Manierismus in der Literatur* (Hamburg, 1959), blz. 237.

## II. Tekst

### A. Algemeenheden

- a) Alle goede werken moeten ter ere van God opgedragen worden. Volg Christus na « in oetmodighen vnde mynliken werken »; wees zachtmoedig en draag geen haat.
- b) Beschouw uw overste als Christus en uw medebroeders als de apostelen. Neem u voor u te beteren wanneer u niet in orde was; zwijg wanneer u, ook zonder gegronde reden, berispt wordt.
- c) Theorie baat niet : er moeten werken zijn. En die werken moeten ook voleind worden. De mens moet bereid zijn « myt rechten herten to allen guden werken te staen ».

### B. Praktijk

- d) De kok moet speciaal de zieken helpen; hij zal voor hen alles vriendelijk doen wat de ziekenmeester heeft voorgeschreven. Hij zal zich oefenen in het medelijden.
- e) Naast « alle oefninghe de ghy hebben mochet in lesen of in ghebeden » moet de kok werken in minne en gehoorzaamheid. Bescheiden werk, in een geest van gehoorzaamheid volbracht, weegt op tegen aanwezigheid in de kerk : « gy moghet meer myt ghehoersamheit verdienen in der koeken dan myt eyghenen willen in der kerken ».
- f) Sta 's morgens vlug op en bid; dank God intens « myt inwendighe begherte » : liever slechts één *salm* goed bidden dan in vlug tempo een heel *salter*. Oefen u dan in de gehoorzaamheid vanaf het ogenblik waarop u « of clemmet van yuwer camer »
  - « als gy vuer maken sollet vmme yuwe spise to reden »,
  - « als gy to den putte ghaet vmme water to putten »,
  - « als gy de vate nemet daer gy de spise in reden sollet »,
  - « wanneer dat gy de potte roret »,
  - « wanneer gy de spise schumet »,
  - « wanner gy merket vnde anseet de torue vnde dat holt berenen in den vure »,
  - « als gy de spise vp richten sollet »,
  - « als gy de potte vnde schottelen wasschet »,
  - « wanneer dat gy beesten of vische dodet of ter kocken houwet vnde bereyt »,
  - « als gy to mysse gaet »,
  - « wanneer gy hoert dat yemant cloppet vmme yv to hebben of to spreken »,

— bid 's avonds niet zo lang als ge moe zijt, maar doe het dan « myt corten ghebeden ».

Al deze praktische raadgevingen heb ik geschreven « al syn se plump *vnde* grof », maar men moet inderdaad steeds kijken naar Jezus' leven en zijn best doen in alle dingen.

### III. Slot

Laten wij dan samen bidden om bescheiden werk, « dit clene », goed te volbrengen.

### IV. Index van de kapitfels.

### V. Datering van het stuk.

## 4. SCHRIJVER EN WERK

De anonieme schrijver moet een geestelijke zijn, waarschijnlijk zelfs een monnik, die de activiteit en de mentaliteit van de kok zeer goed kent.

Boven werd reeds gewezen op de breedvoerige analyse van het kokswerk; in de tekst zelf zitten daarenboven nog ettelijke allusies op het bedrijf in de keuken, zo bv. « al in den brypot roren » (7 v); « dy altyd pap *vnde* soite melk geuen; harde corsten eten » (14 r), enz. Dit past heel natuurlijk bij het onderwerp: raadgevingen voor een kok.

Vermits in het werk het accent zo gelegd wordt op de innigheid van het gebed — tegenover uiterlijk vertoon — mag men wel denken aan een soort legitimatie van de functie: het werk in de keuken (lees natuurlijk ook: handenarbeid), in gehoorzaamheid volbracht, heeft in Gods ogen meer waarde dan andere geleerde activiteiten.

Het exempel van de twee zusters dat schrijver aanhaalt, en dat gedeeltelijk doet denken aan Maria en Martha, zou kunnen samengevat worden als volgt: caritatieve liefde haalt het op de contemplatieve. Dit is dan de perikope die in omgekeerde richting aangewend wordt. In het bijbels verhaal ligt het accent bij de beschouwende liefde! Hier wordt voorgehouden dat gehoorzaamheid, innigheid, opoffering — in materiële dingen — positieve waarde hebben.

Mocht men het exempel in het ruimer kader van de 15e eeuw plaatsen, zou men kunnen denken aan sociale factoren als de

groeïende invloed van de burgerij of aan de opvatting van het werk bij de Broeders van het Gemene Leven.

De kok moet begrijpend omgaan met zieken : hun maag kan niet alles verdragen ! Juist door bijdegronds werk golden de koks als weinig teergevoelig of verfijnd; ze moeten aangemaand worden om hun zieken vriendelijk te behandelen.

De gehoorzaamheid tegenover de oversten wordt ook elders besproken vermits zij regel is in iedere kloostergemeenschap. Men zou hierbij kunnen denken aan Jan van Leeuwen : « Siet, dit settic vriwillighe ghehoersamheit in ordenen : dat een monic of een nonne altoes heeft liever te doen ende oec te latene in gherechter bescheidenheit dat haer overste wil ende begheert »<sup>32</sup>. Wat de overste beveelt « dat suldi altemale gheerne doen ende laten in gherechter, oetmoedigher, goedertierliker ghedoechsamheit »<sup>33</sup>.

Niet zonder reden wordt Van Leeuwen geciteerd. In onze tekst is sprake van « rusebrokes koc de nochtan vijf *ammete* hadde to verwaren dat was de koeken de ghaste. backen brouwen *vnde* dat he dat holt moste halen wt den bussche ». Zijn verdiensten zijn groot al was hij « als he seluen seghet *vnde* ock de ghene tughen diet weten een grof mensche van buten *vnde* een puer leye ». Onze tekst getuigt trouwens dat zijn inwendig leven sterker was dan dat van honderd monniken of klerken !

De allusie op « rusebrokes koc » wijst op bekendheid met een Zuidnederlands auteur, — maar de schrijver verwierf de kennis misschien indirect.

In hetzelfde verband is er nog dit : de auteur deelt een exempel mee (12 v - 15 r) dat zich afspeelt « by eyner stat de hed sunte truden vp aspeghouwen in den stichte van ludick », — dit is in het werk de tweede expliciete verwijzing naar het zuiden. Het exempel werd gekozen omdat één van de beide zusters « plach de koeken to verwaren » (13 r).

De schrijver grijpt naar eenvoudige, maar plastische beelden. Er werd reeds gewezen op het feit dat iedere broeder, bij de overweging, die middelen gebruikte die best pasten bij zijn verstandelijke ontwikkeling. Zo bv. liet een kok, Helmicus, op de muren van zijn cel in het Scholierenhuis te Zwolle een duivel schilderen en trachtte hij om « ter wille van de gedachte aan den naderenden dood, van de huid van een opgeknoopten misdadiger voor zich een hemd laten maken »<sup>34</sup>. Zo wordt ook hier de kok bv. herinnerd

(32) J.W.N. Delteyk, *Jan van Leeuwen en zijn tractaat : Van vijf manieren broederliker minnen* (Utrecht-Nijmegen, 1947), blz. 134.

(33) *Ibid.*, blz. 135.

(34) St. Axters, *op. cit.* III, blz. 70-71.

aan het feit dat de vissen die op tafel komen, moeten « betalen dat se gheten hebben ». De toepassing luidt dan : de mens die « na den wtwendighe synnen als een beest » geleefd heeft, zal dan ook « van den helschen kokken... to den ewighen vure ghebracht weerden daer se ghebraden vnde gesoden sollen weerden » (35 r)<sup>35</sup>.

De eenvoud van de tekst blijkt ook uit het feit dat de typische woorden, die behoren tot de technische woordenschat van de vroomheid, weggelaten werden. Zo komen niet voor, in figuurlijke betekenis, termen als : *dorsten, drincken, eten, spisen, hongher* en dgl. die toch tot de sfeer van kok en keuken behoren en die hier gemakkelijk konden aangebracht worden, naar het voorbeeld van de mystieke taal.

Latijnse citaten of teksten ontbreken.

Men kan zich best een idee vormen van het verschil tussen een echte mystieke tekst en ons hs. indien men bv. het devoet epistel vergelijkt met een Tauler. In beide teksten worden identieke bijbelcitaten aangehaald, maar de illustratie is totaal anders. Men vgl. de eenvoudige verklaring bij « So we na my wil comen de boer vp syn cruce vnde volge my na » (2 v) met de lange en veel moeilijker uiteenzetting bij J. Tauler (uitg. A.L. Corin, dl. II [Luik-Parijs, 1928], blz. 301 vv.). Ofwel de « oefening » op het eind met Tauler (*ib.*, blz. 239-255), een tekst die Corin noemt « Un abrégé des pratiques spirituelles ».

De titelaanduiding « in eenen reguler closter » kan wijzen op een klooster van de Augustijnen; deze orde was in Westfalen en in de Nederlanden meestal aangesloten bij de Windesheimer congregatie. Indien deze voorstelling juist is, dan werd het devoot epistel geschreven in de kring van de Broeders des Gemenen Levens.

De grenssituatie of de kontakten van deze gemeenschappen over de grenzen heen stelt men vast in het vokalisme en in de woordenschat.

Oostelijk zijn vormen zoals *een luttinck, vnsen, nicht* (= niet), *bodeschop, reeschop* (= gereedschap), *leue broder* en dgl., misschien ook *rekelic*, een woord dat in deze vorm slechts in het Nederrijns werd opgetekend, maar « misschien is hij ook in het Oostmnl. bekend geweest », naast het gewoon *reckelic* (zie Mnl. Wdb. 6, 1246).

Verwarring tussen oostelijke vormen en oostelijk Nederlands is er in : *gy schicket* naast *gy zweten; dat gy daer vp mercken vnde*

(35) Vgl. de kokende ketel in de hel waarin, blijkens de Sermoenen op de tien geboden, een man en een vrouw werden gegooid „ende sy soden ende walden oec in die cupe up ende neder ghelijc eerweten in de potte pleghen te sieden”, apud C.G.N. de Vooy, *Middelnederlandsche Legenden en Exempelen* ('s-Gravenhage, 1900), blz. 292.

*dencket; dat wij beghinnen... sult en wij solle of sollen.*

*Gy en du staan door mekaar : dat sulle gy nemen; so en solle gy nicht arguweren; gy sult; gy sollet; du salt, so saltu.*

*OL is gewoon voor het westelijk OU : old, solde, wolde, holden, manichuoldicheit, enz.*

*Sommels, vergadderen (= vergaderen) en dgl., net zoals wo, woe zijn oostmnl. Het laatste is zelfs een typisch compromis tussen het oostelijk wie en het westelijk hoe.*

## 5. BEWIJSPLAATSEN

Er zijn heel wat bewijsplaatsen die meegedeeld worden met hun bron, zo bv. « Hugho van sunte victoer seghet » (16 v), « Sunte Gregorius seghet » (21 r), enz. Maar door de band kunnen de bewijsplaatsen teruggebracht worden tot twee grote groepen; bijbelse teksten en de Vitae Patrum.

De bijbelteksten worden meestal ingeleid door : « dat ghescreuen staet », « dat onse mynlike here seghet », « na den woerden vnser mynliken heren » en dgl. Voorbeelden :

« de seggen sal wat gy eynen van dussen mynnesten ghedaen hebbet dat hebbe gy my gedaen (2 r) (vgl. Matth. 25, 40);

« de ock seghet Ic en byn nicht ghecomen dat men my dene meer dat ic dene (2 r) (vgl. Matth. 20, 28; Marc. 10, 45; Luc. 22, 28);

« de seghet So we na my wil comen, de boer vp syn cruce vnde volge my na » (2 v) (vgl. Matth. 10, 38; 16, 24; Luc. 9, 23; 14, 27; Marc. 8, 34; 10, 21);

« yuwen schat vergadderen in den hemel daer he yu van nemant ghenomen en mach weerden » (2 v) (Vgl. Matth. 6, 19-21; Luc. 12, 33-34);

« sachtmodich to wesen als eyn lam... » (4 v) (vgl. Isaias 23, 7);

« Selich syn de vredesam. of vredemakers... » (4 v) (vgl. Matth. 5, 9);

« en laet yv nicht verdreten een ezel vnser leuen heren to wesen. vnde merket dat de prophete to vnser heren seghet in den salter Als eyn beest bin ic ghewoerden (6 v) (vgl. Ps. 73, 22);

« dat gescreuen staet in den salter he heuet ghestroyet ende ghegeuen den armen syn rechtuerdicheit » (8 r) (vgl. Ps. 112, 9);

« dat sunte Jacob de apostel seghet Nicht de de ee horen of lesen meer de se vulbrenghen mytten werken de sullen gherechuerdichet weerden » (8 r) (vgl. Jac. 1, 22, 25; 2, 17-18), enz.

De Vitae Patrum ingeleid als : « wy lesen in der vader leuen » of « als men leset in der vader leuen » zijn, in de tekst, excerpten

uit een kompilatie van het zgn. Vaderboec en van andere werken die het leven van de vroegste monniken beschrijven (zie C.G.N. de Vooys, *op. cit.*, blz. 13-14).

De tekstuitgave die hier volgt, is volledig diplomatisch; de afkortingen werden in cursief weergegeven.

Hir beghint een deuoet epistel ghescreuen enen  
koc in eenen reguler closter <sup>1</sup>

DE <sup>2</sup> vrede godes de alle synnen bouen ghaet de mod behoden vnde bewaren iv herte vnde yuwe synne vnde mote yuwe verstandicheit verclaren to synen loue vnde to syner eeren in vnser leuen heren ihm xpm Leue broder in vnser leuen heren gy hebbet van oetmodiger <sup>3</sup>. mijnnen van my begheert als dat ic yv een luttinck scriuen wolde wo gy yv hebben vnde regeren solden <sup>4</sup> na yuwen state daer gy in gesat syn ouermyts ghehoersamheit yuwes ouersten Meer want ic my daer seer vnutte onghelert vnde onbeleuet. to kenne yemant to leren so entsee ic my wat to scriuen vnde merke dat ghescreuen staet medice dat

(1v) is arste maket yv seluen gesunt Meer want ic weder anse yuwe oetmodighe vnde mynlike begherte so en can de mynne nicht wegheren Want ic hoer dat vnse mynlike here seghet do up dynen mont vnde ic sal en vervullen Want he is de gene daer alle gude werken in beghinnen vnde enden Vnde hijr vmme wil ic op synen troist to synen loue vnde to syner eren beghinnen vnde yv een luttinck scriuen also alset de mynlike here geuet vp dat syn soite name daer in gheert <sup>5</sup> vnde ghelouet weerde Vnde ysset dat gy dyc luttike to werke settet ic hope yv sal meer ghegeuen weerden van vnser mynliken heren. *Woe een goetwillich koc inden erster sinen staet anmerken sal vnde hem pinen den te ordineren totter mester eren godes. Dat ierste capittel* <sup>6</sup>.

(2r) In den eirsten suldi leue broder merken dat ghescreuen staet na des apostels lere dat een yegelic mensche em sal pynen weerdelike vnde redelike sal wanderen in synen staet daer he van gode in gheropen is also dat he gode behage Vnde want vnse mynlike here yu gheropen heuet in enen wtwendighen guden leuen vp dat gy em denen sollet in synen leden de seggen sal Wat gy eynen van dussen mynnesten ghedaen hebbet dat hebbe gy my gedaen Vnde vp dat gy em volget de ock seghet Ic en byn nicht ghecomen dat men my dene. meer dat ic dene vnde myne sele sette vor alle menschen Hijr

(1) Titel volledig rood.

(2) De eerste majuskel is rood.

(3) De -e- van *oet-* is bovengeschreven.

(4) De -l- is later bovengeschreven.

(5) De derde -e- werd later bovengeschreven.

(6) De kursief gedrukte tekst is rood.

- vmme* leue broder is dat *gy* *yv* *hijr* to *geuen* wilt So solle *gy* myt groten ernste merken dat *gued* is *vnde* wat *vns*e mynlike *here*
- (2v) van *yv* begheert Dat is dat *gy* *yv* seluen allene ordelen sollet *vnde* waerachtelike *yuwe* *sunde* *vnde* *ghebreke*. bekennen *vnde* dat *gy* leifhebben solt barmherticheit *vnde* *guderteren*heit hillichlike *vnde* doeghensamlike myt *yuwen* broderen to wanderen. *vnde* dat *ghy* sorchuoldich *vnde* ernsttichtich. syn *vns*en leuen *heren* na to volgen de seghet So we na my wil comen de boer vp syn cruce *vnde* volge my na Dat is in oetmodighen <sup>7</sup> *vnde* mynliken werken *Vnde* dat alle tijd to *synen* loue *vnde* to *syner* ere also dat he beghin *vnde* ende sy al *yuer* *guden* werke. *vnde* so solle *gy* *gude* vrucht voertbrenghen <sup>8</sup> *vnde* *yuwen* schat vergadderen in den hemel daer he *yv* van nemant ghenomen en mach weerden Want na den woerden <sup>9</sup> *vns*e mynliken *heren* Alle plantinge
- (3r) de syn hemelsche vader nicht gheplantet en heuet de sal wtgherodet weerden Dat is alle de *gude* werke de to *synen* loue *vnde* in em nicht ghedaen *vnde* beghunnen en syn de en sollen nicht verdensch <sup>10</sup> wesen to den ewighen leuen *Vnde* *hijr* *vmme* is *vns* sunderlinge noet dat wij in al *vns*en *guden* werken *vns* pynen eyne rechte *vnde* *gude* meninghe to hebben Want *vns*e mynlike *here* ordelt. meer na der meninghe dan na den werken van buten *Vnde* *aldaer* solle wij *vns* pynen dat et eynde *vnde* dat beghin al *vns*er *guder* werke of arbeydes god sy *vnde* dat wij lof *vnde* eere daer sympelike *yvne* soiken sunder enighe twiuoldicheit *vnde* so en koene wij nicht bedroghen weerden *Gy* solt *yv* pynen al *yuwe* werke myt deuoter
- (3v) herten to done betruwende vp de guetheit godes. dat he seluen *yuwe* loen sal wesen want van den mynsten werke of arbeyt dat wij doen. of laten to den loue *vnde* to der ere godes daer solle wij *vns*prekelike vrucht *vnde* loen af crighen *vnde* entfangen <sup>11</sup> in den tocomende leuen de ewelike bliuen sal *vnde* nicht verghaen Als wij lesen in der vader leuen dat de hilligen vaders een stro plaghen wt der kerken to dregghen. *vnde* meenden daer groit loen af to krighen. *Hijr* *vmme* leue broder solle *gy* *yv* pynen myt vuri ghen begheerten to arbeyden. in allen *guden* werken de wile dat *gy* tijd hebbet als *vns*e leiflike *here* seghet Wandert de wile dat *gy* lecht hebbet. vp dat *yv* de dusternisse. nicht en begripe. want wo langhe dat *gy* leuen solt dat en
- (4r) ghenedich ontfarmych medelidende mylde van dat *gy* hebbet na beschedenheit. *guderteren* to sprekelic eynen ytliken de *yuer* behouet *Gy* en sult nemant haten noch benyden versmaen noch bedrucken myt *harden* of versmaliken woerden. meer alle dinck myt

(7) De *-e-* van *oet-* werd bovengeschreven.

(8) Idem voor de *-e-* in *voert-*.

(9) Idem voor de *-e-* in *woerd-*.

(10) Het w. werd in het Mnl. Wdb. niet opgetekend. Het Mnd. Wtb. van Schiller-Lübben V, 334 geeft 'vordensten' = Dienste von einer Sache leisten.

(11) De *-t-* in *ent-* werd bovengeschreven.

sachtmodighen herten leren draghen. vnde vergheuen so we teghen yv doet *in* woerden of in werken Nemant en solle gy bespotten noch onweerdicheit<sup>12</sup> beden in woerden noch in werken myt tekenen noch myt ghelate in ghener wijs Gy en sult nicht wesen stuer noch zuer. meer soetelic rijp van seden vnde blide van angesichte. meer nicht lichtuerdich van seden noch van gelate Gy en sult vp nemant mystruwen noch nemant ordelen van den dinghen de yv verborghen syn Gy sult yv<sup>13</sup>

- (4v) pynen sachtmodich to wesen als eyn lam dat men to den dode ledet dat nochtan nicht toernich<sup>14</sup> en wert Leert duken swyghen vnde liden vnde latet ouer yv ghaen so moghe gy alle tijd vrede van herten holden vnde so hebbe gy alle tijd den besten coep Vnde aldus moghe gy vercrighen daer vnse mynlike here van seghet Salich syn de vredesam. of vredemakers want se sullen kinder godes gheheten weerden

*Woe he hem hebben sal inder teghenwordicheit sines ouersten vnde sine broederen dat derde capittel*<sup>15</sup>

GI<sup>16</sup> sult yuwen ouersten anseen. als vnse leuen heren nicht als eynen menschen. vnde yv pynen sunderlinghe in syner yeghenwordicheit yv oetmodelike vnde ersamelike to hebben nicht koen-

- (5r) like. noch lichtuerdelike De woerde<sup>17</sup> de he yv seghet of dat he yv beuelt dat sulle gy nemen van den monde vnse leuen heren de van em vnde van syns gheliken spreket vnde seghet. de yv hoert de hoert my de yv versmaet de versmaet my. wanneer. gy van em of van den procurator. berispet wert so en solle gy nicht arguweren of yv entschuldighen. vp de tijd meer gy sult oetmodelike neder uallen vnde seggen dat gy yv beteren wilt vnde menen ock dat mytten herten isset dat gy schuldich syn Isset dat gy vnschuldich syn so moghe gy em na allene de sake of waer vmme dat schach segghen myt sachtmodigher oetmodicheit isset noet to segghen isset ghene sunderlinghe noet so solle gy swighen vnde liden

- (5v) vnde nemen schult daer gy gheen en hebben so moghe gy vnse mynliken. heren ihu xpo wat gheliken de vnse sunde vnde vnse schult betaelt. heuet myt synen bitteren dode vnschuldichlic vp dat he vns salich maken mochte De procurator dem de dinghe van buten beuolen syn de solle gy hebben als sunte peter den vnse leue here syne hilligen kerken vnde syne schape beuolen heft De brodere solle gy anseen als de hilligen apostelen vns leuen heren of als de engele godes Al de anderen broders<sup>18</sup> leyken vnde ander solle gy anseen als de hilligen discypulen vns leuen heren of syne vercoren sone den he syn rike bereyt heuet Vnde aldus solle gy de

(12) De tweede *-e-* in *onweerd-* werd bovengeschreven.

(13) Onderaan de kolom, in jonger schrift: *He* (voor *Here?*) *Johannes*.

(14) De *-e-* in *toern-* is bovengeschreven.

(15) De gekursiveerde titel is rood.

(16) De eerste majuskel is rood.

(17) De *-e-* in *woerd-* is bovengeschreven.

(18) Met bovengeschreven *-o-*.

- dynghen myt merer deuocien *vnde* mynnen doen als gy  
 (6r) leuen heren alre naest was Al was dat he nicht soitelike synghen  
 en conde nochtan he was mede in *der* scharen mytten apostolen  
*vnde* mytten anderen de lude songhen *vnde* de apostel. legheden er  
 cleder vp em *vnde* somighe spredden or cleder in den wech vp dat  
 he daer vp ghaen solde *vnde* breken toeghe van den palmen *vnde*  
 streygeden se *vnder* syne voite in den weghe vp dat he daer vp  
 treden solde *vnde* ouerghaen. *vnde* de ezel *quam* also wal to Jeru-  
 salem als de anderen deden de lude songhen. Meer nochtan solle  
 gy merken. al isset dat de brodere schinen van buten dat se it beter  
 hebben dan de leyken. *vnde* de to arbeide geset syn. *vnde* daer  
*vmme* sommels segghen. In wat hebben de monike to noede se  
 hebben oer butscho<sup>19</sup> an *vnde* hebbe se to luttinck an eynen  
 (6v) pelse se trecken twe an Leue broder dat en leghet in den pelsen  
 van buten nicht. meer se hebben last van bynnen *vnde* van buten.  
 want se moten ock wo de feste merer syn wo se merer arbeides heb-  
 ben van buten. *vnde* moten nochtan liden manich druck *vnde* te-  
 ghenheit de yv vnkundich syn. *Vnde* dat weyt ic wal solden de  
 ghene de dat seggen em volghen nacht *vnde* dach in eren arbeyt  
 van bynnen *vnde* van buten al wolde ic em dre pelsen an trecken  
*vnde* twe paer butscho dat solde em nochtan verdreten. want se en  
 weten nicht wat se segghen *Vnde* hijr *vmme* mijn leue broder en  
 laet yv nicht verdreten een ezel vnse leuen heren to wesen. *vnde*  
 merket dat de prophete to vnse heren seghet in den salter Als eyn  
 beest byn ic ghewoerden<sup>20</sup>  
 (7r) by dy. *vnde* ic byn altyt myt dy *Vnde* isset dat gy aldus yv schicket  
*vnde* yv veroetmodicht so sollen de apostolen dat syn al de broders  
 er cleders dat syn oer doegheden *vnde* gude werke vp yuwen rugge  
 leggen *vnde* yuwe crancheit. *vnde* onvulcomenheit daer mede bedec-  
 ken als ghescreuen staet Salich syn de ghene de er sunde bedecket  
 syn want dat yv ontbreket in rechter vulcomenheit dat sollen se  
 vervullen want de mynne bedecket manichuoldicheit. der sunde  
*Vnde* hijr *vmme* want gy myt mynnen bedecket syn so sal god  
 vnse here de de mynne is vp yv sitten<sup>21</sup> *vnde* yv regeren *vnde* stu-  
 ren in allen goden werken *vnde* in den rechten wech *Vnde* want  
 gy vermyts menijchuoldicheit der vnlede altyd nicht merken en  
 cont waer gy yuwe voite der begherten setten sult of  
 (7v) waer de wech sachte of hart is hier *vmme* sullen yuwe brodere dat  
 de kinder godes syn oer cleder *vnde* telghen *vnde* den palmen in  
 den wech stroyen. dat is al oer vurighe meninghe *vnde* vpsate der  
 doeghede *vnde* al dat se lesen syngen of van buten arbeiden of  
 collacien of in den lesen der hilligen scrift vercrighen. dat sullen  
 se yv vermyts mynne. *vnder* spreiden op dat gy sachte *vnde* seker  
 ghaen moghet *vnde* dit sal ghehoersamheit al vulbrenghen *vnde*

(19) Oudemans I, 774 en Mnl. Wdb. I, 1393 geven hetzelfde citaat; de eerste vertaalt slechts door 'laars', het Mnl. Wdb. door 'een soort grove schoenen'.

(20) De tweede *-e-* is bovengeschreven.

(21) De kopiist schreef eerst *syt*.

- de mynne sal dat alghemene maken Want al dat de *ander* doen de in den cloester syn van *ymnighen vnde* guden werken dat solle gy al in den brypot roren is dat gy de doeghet in eynen ytliken broder <sup>22</sup> mynnet. *vnde* dan solle gy dat weder wtdelen ouermyts der seluen mynnen alle den ghenen de es behouen *vnde*
- (8r) van yv begheren *Vnde* aldus sulle gy dat vulbrenghen dat gescreuen staet in den salter he heuet ghestroyet *vnde* ghegeuen den armen syn rechtuerdicheit. sal bliuen in ewicheit der ewicheit *Vnde* aldus moghe gy ock vervullen dat sunte Jacob de apostel <sup>23</sup> seghet Nicht de de ee horen of lesen meer de se vulbrenghen mytten werken de sullen gherechuerdighet weerden *Vnde* hijr *vmme* al isset dat de mensche vele leset wo he doen sal *vnde* dat weet *vnde* nicht to werke en set als he schuldich is to done so en batet em syn lesen noch syn weten nicht meer et is em meer verdomenisse wat daer staet ghescreuen. de knecht de daer weet den willen des heren *vnde* nicht en doet de sal myt vele wonden ghequesset of gheslaghen weerden *Vnde* hijr *vmme* solle gy yv
- (8v) pinen to hebben luttinck woerde *vnde* vele leuens *vnde* pynen yv alle tijt to stane vp ghehoersamheit yuwes ouersten so en *come* gy nicht bedroghen weerden. want he zwemmet. of driuet sachte wes kin van eynen anderen vpghouden wert *Vnde* hijr *vmme* weset vnverveert al isset dat yv dusse of ander becoringhe to comet. meer doet als de *prophete* seghet verbeide den heren *vnde* werke manlike *vnde* dijn herte sal ghesterket weerden *Vnde* ock als sunte iacob de apostel seghet Selich is de man de becoringhe lidet want als he gheprouet is so sal he entfanghen de crone des leuens de god belouet heft den ghenen de ene leifhebben
- (9r) Daer <sup>24</sup> staet gescreuen in den olden testamente dat vnse leuen here gheboet dat men van allen offerhande solde offeren houet *vnde* steert Daer is vns by betekent dat wij nicht allene gude werke beghinnen en sult mer daer by bliuen to den ende *Vnde* hijr af heuet vns vnse mynlike here seluen exempel ghegeuen want do de ioden segheden bistu *conninck* van israel ganck van den cruce *vnde* wij sollen dy ghelouen he en wolde des nicht doen. noch vns exempel geuen de vnvolstandicheit. meer he bleif an den cruce *vnde* starf an den cruce *Vnde* he waert van rechtuerdighen menschen af ghedaen vp dat wij nicht en mochten seggen Wat solde ic an den cruce bliuen. want vnse here genck seluen vanden cruce Meer vp dat wij
- (9v) an den cruce solden bliuen *vnde* em na uolghen *vnde* ghelijc als he van guden menschen af ghenomen waert Also sollen vns de hilligen engel af nemen *vnde* voren vns daer wij eweliken rasten sollen isset dat wij hijr in vnser arbeide *vmme* godes willen vulstandich bliuen *vnde* vns van gheenre becoringhen laten verwinnen

(22) De -o- is bovengeschreven.

(23) De -l- is bovengeschreven.

(24) Met rode majuskel.

- Als ghescreuen staet Isset dat enich gheest de macht<sup>25</sup> heuet vp di comet eyne wille dine stede nicht laten Dat is worstu van bynnen of van buten becoert dijn gude vpsaet of beghin to laten wes em nicht ghehoersam meer hoer<sup>26</sup> wat ghescreuen staet So we vulstandich. bliuet to in *den* ende de sal gesunt weerden *Vnde* na den woerden<sup>27</sup> sunte pawels Also solle wij lopen dat wij gripen daer wij
- (10r) na lopen. Anders lope wij to *vergeues* is dat wij ynt myddel of by den ende bliuen staende *Vnde* hijr *vmme* laet yv nicht verdreten eyne luttinck arbeydes to done *vmme* de *mynne* vnser leuen heren want gy sollet noch segghen Ic hebbe luttinck ghearbeidet. *vnde* ic hebbe grote raste ghevonden Want al de droppen zwetes de gy zweten in den arbeide *vmme* vnser mynliken heren willen *vnde* al de voetstappen de gy ghaet de weerden al van yuwen engel ghetellet. Als men leset in der vader leuen van eynen broder de plach sijn water een lanck stucke wegghes to halen ten lesten begant em to verdreten. *vnde* dachte he wolde eyne putte neger maken vp dat he nicht so veer gaen en dorfte. Do he *aldus* dachte. do hoerde he eynen achter
- (10v) em komen Do sach he *vmme vnde* vraghede we he weer. Do segghede hi Ic byn dijn engel *vnde* ic volge di na *vnde* telle alle de voetstappen de du ghaest want van elleken saltu loen entfangen do he dat hoerde do makede he synen putte noch eyne also veer als he to voren stont vp dat he vele loens entfangen. mochte *Vnde* ock lest men van sunte beerndes broeders dat vp een tijd do se arbeyden in *den* bouwe *vnde* dat se seer bezwaert *vnde* bezweet<sup>28</sup> weren do sach eyne hillich man dat vnse mynlike zoite vrouwe de hillige yuncfrouwe maria quam myt eynen schonen doke *vnde* droghede de brodere van den swete Hijr *vmme* solle gy exempel. nemen van eyner hilligen vrouwen de plach vele to arbeyden *vnde*
- (11r) ghaen in den denste godes *vnde* se hadde eyne quaet<sup>29</sup> been dat plach er to male seer to done als se also moede arbeyde Alset oer dan wee dede *vnde* se wat doen solde of ghaen. so sprack se to eren bene *vnde* seghede leue been ghanck nu voert *vnde* help my dat ic dat werck *der mynne*<sup>30</sup> veruullen. mach so saltu noch so claer *vnde* so schone weerden als de sunne *vnde* du en salt nimmer meer pine liden *vnde* aldus genck se vaste voert *vnde* troste er been *vnde* arbeide to den dode to. *vnde* do vercrech se daer se *vmme* arbeide *Vnde* aldus solle gy ock doen *vnde* troisten yv seluen als gy beswaert weerden want et en sal nicht lange dueren Hijr *vmme* wandert *vnde* arbeidet de wile dat gy tijd hebbet *vnde* de wile dat it sommer is vp dat gy in *den* wynter
- (11v) dat is als gy steruen sult of als gy nicht meer arbeiden moghet

(25) Verbeterd uit *nacht*.

(26) *mer hor* met bovengeschreven *-e-*.

(27) Met bovengeschreven *-e-*.

(28) Boven de *-t-* staat een andere *-t-*.

(29) *quaet* werd een eerste maal doorgehaald.

(30) *der mynne* werd in de rand rood bijgeschreven.

rasten moghet *Vnde* dan solle gy horen dat de prophete seghet wantu den arbeit dyner hander eten salt salich bistu *vnde* dy sal wal ghescheen

*Wo dat he nicht beswart en sal wesen als he hem dorre vnde vn-*

*begherlic gheuolet vnde wat waer deuocie is dat vj capittel*<sup>31</sup>.

Want<sup>32</sup> de ghene de in manichuoldicheit becommert syn *vnde* in wtwendighen vnleden dickewyle duncket dat se dorre *vnde* sunder deuocien syn so weerden se somtijd bezweert *vnde* em twiuelt *vnde* hebben anxt of er arbeit vnsen leuen heren behaghelic sy of nicht want se gheen soitecheit noch deuocien. in eren ghebede en volen daer of leue broder solle gy weten. dat dat nicht allene ynnicheit of

(12r) deuocie en is dat een mensche vele leset of syngtet of soitecheit voelt van bynnen in synen ghebede of dat men scryet. Dit hebben

alte male wal sommetyd wertlike menschen. de nochtan na den vleische leuen Want we hijr vp slichtes rastet *vnde* pynet em nicht to werken als daer to hoert<sup>33</sup> de wort bedroghen Meer gy sult weten dat dit rechte deuocie is na der lere der hilligen Dat eyn mensche bereyt sy myt rechten herten to allen guden werken daer de ere godes *vnde* mynne des naesten ynne ghelegen is *vnde* dat eyn mensche seluen sy een offerhande. vns heren. Also dat he myt vurigher meninghe em seluen late *vnde* ouergheue in den handen vns leuen heren *vnde* syns ouersten *Vnde* dat he alle dinghe de vp em vallen

(12v) van buten of van bynnen neme van der hant godes *vnde* em alle tijd danckbaer sy Als de prophete seghet Ic sal benedien den heren in aller tijd dat is in voerspode<sup>34</sup> *vnde* in teghenheit *vnde* dit is rechte deuocie *Vnde* hijr af wil ic yv een exempel scryuen Dat weren twe suster de beyde van guden willen waren *vnde* hadden em afghescheden van der ghemeynheit der werlt by eyner stat de hed sunte truden vp aspeghouwen in den stichte van ludick Dusse twe suster wonden to samen De eyne was seer inwart ghekeert *vnde* gaf er seluen to male ouermyts de gracie godes to vnsen leuen heren Also dat se daer to quam dat vnse guderterene here em er dickewile plach to openbaren als eyn kindeken *vnde* anders manigher

(13r) hande wijs *vnde* plach oer dickewile solaes *vnde* ghenoychte to done *vnde* myt oer to spreken De ander suster plach de koeken to ver-

waren *vnde* de ander dinghe van buten vp dat oer suster also vele de bet vnsen leuen heren denen mochte *vnde* oer to inwendicheit *vnde* to<sup>35</sup> deuocien. gheuen *vnde* se plach luttinck of nicht to volen van sulken inwendighen. dinghen meer se was altijt in zwaerheit *vnde* dorricheit des herten *Vnde* want er suluen mysherghele dat se also vngheuecth<sup>36</sup> was *vnde* dorre was so bad se vp eyne tijd

(31) Gekursiveerde titel rood.

(32) Met rode majuskel.

(33) Met bovengeschreven -e-.

(34) -po- werd verbeterd uit een niet meer te ontcijferen verschrijving.

(35) Na to staat een doorgehaald begin *devi*.

(36) Wel een verschrijving voor *vngheuecth*, d.i. mnl. *ongeneiget*.

er suster *vnde* seghede Och leue suster wolde gy mijner ghedencken als *vNSE* leue here by yv comet *vnde* vor my bidden *vnde* em vraghen of ic ock in synen oghen bekant sy. *vnde* of he myner icht achtet want ic vruchte dat em

- (13v) myn leuen *vnde* myne werke nicht en behaghen *vmme* des willen dat ic also dorre *vnde* sunder begherte byn *vnde* altijd in wtwendighen dinghen *vnledich* byn Do louede oer er suster dat se de bodeschop doen wolde als se mende dat it tijd *vnde* nutte weer<sup>37</sup> Hijr na nicht langhe so quam *vNSE* leue here als he ghewoentlic was to der suster. do se to samen in ghenoechten weren *vnde* der suster duchte dattet tijd was. Do seghede de deuocie suster to *vnsen* leuen heren O mynlike guderterene here weert dat ic *gracie* gheuonden hedde in yuwen oghen *vnde* wiste dattet yv ghename weere so wolde ic yv oetmodelike. bidden vor myne suster de in wtwendighen werken *vnledich*. is dat gy erer entfarnen wilt *vnde* of se yv in eren werken behaget
- (14r) want er duncket dat se gheen betruwen. en heuet vp er seluen noch vp er wercke Do antworde oer *vNSE* leue here wat scharpelike also dat de suster al vorsaghet *vnde* verslaghen waert *vnde* seghede wat biddestu voer<sup>38</sup> dijn suster du heuest meer to done dat dijn suster vor di bidde Want dy moet ic al myt smeken holden. *vnde* dy altijd pap *vnde* soite melk geuen *vnde* weert dat ic dat nicht en dede du soldest my entghaen Meer *dyner* suster gheue ic harde corsten eten druck becoringhen *vnde* maniger hande zwaerheit. *vnde* dit nemet se al *guderteerlike*. van myner hant *vnde* is my danckbaer in allen *vnde* aldus hebbe ic se als mijn eyghen beseten *vnde* mach myt er doen al dat ic wil *vnde* in dussen is se my seer angheneme. *vnde* behaghelic *Vnde* hijr *vmme*
- (14v) bidde oer<sup>39</sup> dat se vor dy bidde Want du heuest des bed to done dan see Do vel se neder vor de voite oeres ghemynden *vnde* bad ghenade *vnde* dat he er cranckheit *vnde* *vnvolcomenheit* to hulpe wolde comen. *vnde* seghede dat se dat gheerne doen wolde *Vnde* aldus ghinc se to erer suster *vnde* bad er dat se vor oer bidden wolde *vnde* se seghede oer alte male als *vNSE* leue here oer gheseghet hadde do was de *ander* suster seer verblidet in *vnsen*. leuen heren dat he *errer* ghedachte<sup>40</sup> *vnde* seghede Want mijn mynlike here in myner armoden myns ghedechtich. is *vnde* em myne wercke ghename syn. so en wil ic my voert<sup>41</sup> an gheen arbeydes laten *verdretten* meer ic wil em ghetruwe wesen also langhe als ic leue *Vnde* hijr *vmme* leue broder weset vulstandich to den
- (15r) ende. *vnde* so solle gy de crone des leuens entfanghen de *vNSE* mynlike here belouet heuet den ghenen de vulherden in der seken

(37) Met bovengeschreven *-e-*.

(38) Met bovengeschreven *-e-*.

(39) Met bovengeschreven *-e-*.

(40) *ghedachte* is het laatste woord op de regel ; *-te-* werd klein bovengeschreven om niet te zeer buiten de bladspiegel te geraken.

(41) Met bovengeschreven *-e-*.

doeghet to den ende *Wo he hem sal hebben tot ten sieken vnde de synre te doen hebben. vij capittel*<sup>42</sup>

Voert<sup>43</sup> leue broder want den ghenen de in sulken *ammete* of denste gheset is als gy vp dusse tijd syn groet<sup>44</sup> noet is dat he barmhertich. medelidende *vnde* gheuoechsam. sy den ghenen de syner behouen *vnde* sunderlinghe den seken *vnde* den crancken de nochtan to reuenter ghaen *vnde* sunderlinghe dinghe behouen want se allerhande dinghe nicht verdraghen en moghen vermyts hinder de se daer in den licham af voelen<sup>45</sup> Hij<sup>46</sup> *vmme* is yv noet dat gy daer vp mercken *vnde* dencket *vnde* dat gy dat yv to den herten latet

- (15v) ghaen *Vnde* dat gy yv pynen den seken *vnde* den crancken *vnde* voert alle den ghenen de yuwer behouen *guderterelike vnde* mynlike to denen van den dinghen de gy hebbet *vnde* yv beuolen syn. *Vnde* dat myt mynliken. *vnde* oetmodighen woerden *vnde* ghelate van buten vp dat nemant van yv vermyts yuwen woerden of ghelate bedrucket of myt rechte beswaert en weerde Gy sult yv merkelijke hoeden dat gy nemant en ordelt of em de dinghen de he begheert noet syn of nicht Meer gy sult *eynen* ytliken beuelen syner consciencie *vnde* synen ouersten of den sekenmester den de seken *vnde* crancken beuolen syn want *eynen* itliken is syn last swaer ghenoch de he draghet. *Vnde* ock en kan nemant *eynen* anderen also wal voelen als *eyn*
- (16r) ytlick em seluen *Vnde* ock leue broder en moghe gy nicht verborghen dat gy vp ander menschen mylde van herten barmhertich *gudertieren* syn *eynen* itliken de des begheert dat en weer dat yv van yuwen ouersten van somyghen anders beuolen woerde<sup>47</sup> mer dat sal yv altijd swaer wesen beholden altijd oetmodighe ghehoersamheit Want gy sult yv pynen also vele als in yv is myt mylder barmherticheit *vnde* mynnen wt to vloyen to allen menschen. *vnde* sunderlinge. to uywen broders de in yuwen cloester syn *vnde* sult yv pynen altijd *eyn* gued reyne herte to hebben sunder suspicie of quaed vermoeden vp yemant Meer gy sult altijd myt mynliken *vnde* medelidenden herten dencken dat se meer behouen dan se begheert *vnde* dat se em in mani-
- (16v) ghen dinghen *vmme* godes willen liden de em wal noet weren alset ock in der waerheit dickewile gheschuet. *Vnde* hijr *vmme* solle gy yv seer pynen de dinghe de yv beuolen syn also to bewaren *vnde* to done also dat vermyts yuwer versumenisse of unachtsamheit nemant hinder of ghebreck en lide Gy sult de dinge. de gy doen sollet te voren ouer dencken vp dat gy mytter hast nicht belopen en weerdet want als de dinghen vnverseenliken vp den hals comen

(42) Titel volledig rood.

(43) Met bovengeschreven *-e-*.

(44) Idem.

(45) Idem.

(46) Lees *Hijr*.

(47) Met bovengeschreven *-e-*.

so wort de nature. dickewile beswaert *vnde* verstuert *Vnde* hijr *vmme* solle gy weten dat Hugho van sunte victoer seghet dat dat nicht allene. gude ghedachten en syn dat men dencket van der passien vnse leuen heren van der hellen <sup>48</sup>

- (18r) groit syn gy nv *Vnde* he antworde oer <sup>49</sup> also byn ic in yuwen her-  
ten vermeert *vmme* dat gy my leren *vmme* my. *vnde* solaes dat gy  
van my hadden *vmme* mynen willen leren *vnde* ghenget denen my-  
nen leden *Vnde* hijr *vmme* leue broder en solle gy nicht waenen  
dat gy enighes gudes in aldus daniger ghelatenheit sullet berouet  
weerden Want wat gy van mynnen latet *vmme* guetwillicheit dat  
wort yv vele edelre. want vnse here spreket So we icht laet *vmme*  
my de sal hondert volt weder entfaen Ock staet in der vader boke  
van enen hilligen vader de quam to enen anderen seer hilligen  
*vnde* vernoemden vader *vnde* vraghede dussen hilligen vader *vnde*  
seghede Vader <sup>50</sup> by vns wonen twe monike de eyne is seer strenge  
in vasten in waken in ghebede *vnde* in den
- (18v) arbeide *syner* hande De *ander* is medelidende *vnde* barmhertich  
*vnde* pynet em waer he mach den seken *vnde* den crancken broe-  
deren to denen *vnde* em er noettruf to verweruen we menstu dat  
de meiste sy voer gode Do antworde de hillege vader *vnde* seghede  
Al weer dat em de strenge broder hinghe by den dumen so en  
konde he nochtan nicht myt *syner* strengicheit nicht ghecomen daer  
de broder <sup>51</sup> to ghecomen is de in oetmodigher mynnen den seken  
denstachtich. *vnde* behulpelic is *Vnde* hijr *omme* leue broder pynet  
yv barmhertich to wesen vp de ghene de yuwer to done hebben  
want als ghescreuen staet Salich syn de barmhertighen want se sollen  
barmherticheit entfaen als se des alre meyst to done hebben sollen  
dat is als se van hijr scheden
- (19r) moten Ock seghet de prophete van vnse heren. dat syne barm-  
herticheit ghaet of is bouen alle syne werke *Vnde* de barmherticheit  
sal bouen dat ordel *vnde* bouen de rechtuerdicheit wesen Meer  
sommighe menschen willen also strenghe wesen dat se de barmher-  
ticheit achtterugghe setten. also dat se gheen medeliden myt anderen  
luden en hebben of *vmme* dat se es seluen nicht en behouen. *vnde*  
menen dickewile *vnde* seggen dattet cleyn modicheit. of vleysche-  
licheit sy *vnde* se willen al dat een ittelic em lide Meer et vallet  
dickewile dat de ghene de also syn Als em wat to comet seickheit  
of swaerheit dat se alre qualekest liden conen *vnde* dat de meer  
begheren *vnde* meer sorchuoldich vor em seluen syn dan ander  
menschen de se gheordelt
- (19v) hebben dusse solden merken dat vnse mynlike here den scriben  
*vnde* den phariseen to seghede do se syne discipulen berispeden  
*vmme* dat vnse leue here at myt matheum *vnde* myt anderen ghe-

(48) Fol. 17 ontbreekt; er blijft nog slechts een randje over waarop een paar be-  
gin- of eindletters staan.

(49) Met bovengeschreven -e-.

(50) Na *Vader* een v-teken als verwijzing naar het in de rand bijgeschreven *by*.

(51) Na *broder* het v-teken als verwijzing naar het in de rand bijgeschreven *to*.

- menen sunderen Do antworde vnse leue here *vn*de seghede. Ghaet *vn*de leert wat dat bedudet Ic wil barmherticheit *vn*de nicht offerhande Of he segghen wolde Gy wilt al vp yuwe rechtuerdicheit staen *vn*de de barmherticheit. wt sluten *Vn*de gy en voelt nicht dat gy sunder myne barmherticheit. nicht salich en moghen weerden myt al yuwer rechtuerdicheit. de gy doen moghen Daer *vm*me ghaet in yu seluen *vn*de merket. wat gy behouet so en solle gy nicht lichtelick vp *ander* menschen onweerdicheit hebben Ock staet
- (20r) ghescreuen van den hillighen bisschope sunte nycolaus. dat he was seer mededoghende *vn*de een guderteren *inwendich* medeliden hadde myt allen menschen de bedrucket *vn*de beswaert weren van bynnen of van buten Hij *vm*me staet ghescreuen en wille nicht alte rechtuerdich wesen meer als de apostel seghet sal em een mensche em seluen merken vp dat he ock nicht becoert en weerde want wy alle menschen syn *vn*de dat den enen huden gheschuet mach morghen vp enen *anderen* comen Want nemant en is versekert. in dussen leuen als ock de apostel seghet de daer staet de see dat he nicht en valle
- Woe dat men* <sup>52</sup> *nicht altoes veile en wort de scrifte* <sup>53</sup> *lesen ende te horen. mer als men werke der mynne dat viij capittel* <sup>54</sup>
- (20v) Sunte gregorius seghet in der omelien van den twen discipulen de ginghen in emaus vp den paessche dach. Do vnse leue here myt em genck *vn*de he em bedudde dat in der ee. *vn*de in den prophten van em ghescreuen was. daer seghet gregorius *aldus* vp Al was it dat de discipulen de ee *vn*de de scrift hoerden <sup>55</sup>. ya ock van den monde vnser leuen *heren*. se en weerden nochtan nicht verluchtet noch en bekanden vnser leuen *heren* nicht Meer do se de ee *vn*de de scrift te werke setten. *vn*de do se werke der mynnen begonden to werken do woerden <sup>56</sup> se verluchtet *vn*de bekanden vnser leuen *heren* *Vn*de hij *vm*me leue broder solle gy yu pynen bouen alle oefninghe de gy hebben mochtet in lesen of in ghebeden dat gy vele
- (21r) guder werke der mynnen *vn*de der ghehoersamheit <sup>57</sup> werken moghen want dat gy noch also vele leset of bedet of horet prediken. is dat gy dat nicht to werke en settet als gy werken moghet so isset al *vm*me nicht want et syn vele menschen de altijd lesen *vn*de horen lesen of collacien nochtan. en connen se *nummer* to den rechten gronde de waerheit. *vn*de dat is daer *vm*me want se dat nicht to werke en setten dat se lesen of horen *Vn*de hij *vm*me spreket ock sunte gregorius vp een *ander* stede *vn*de seghet Isset dattu vele weten

(52) Na *men* staat *he* *hen* doorgehaald.

(53) Boven *scrite* staat een F; het woord is een verbetering uit *scryte*.

(54) Titel volledig rood. — Hij moet foutief afgeschreven zijn; in de index (39v) staat: Wo dat men altijd nicht verluchtet en wert de scrift to lesen *vn*de to horen. meer als men werke der mynnen doet.

(55) *hoerd-* met bovengeschreven *-e-*.

(56) *woerd-* met bovengeschreven *-e-*.

(57) *ghehor-* met bovengeschreven *-e-*.

willest so sette de werke dattu weest *vnde* dat sal *ghenoech*<sup>58</sup> meer ghegeuen werden Want al werkende cricht men vnderscheet der doeghenden<sup>59</sup> *vnde* dat ene gude werck der mynnen verwecket altijd dat ander isset dat et to rechte

- (21v) ghedaen weert *vnde* in rechter meninghe. *Vnde* ock seghet vnse leue here Nicht allene de ghene de to my segghen Here here en sullen comen ynt rike der hemele. meer de ghene de doen den willen myns vaders de in den hemel is de sullen dat rike besitten *Vnde* aldus en leghedet nicht an vele to lesen of horen lesen of prediken. meer dat men vele guder werke der mynnen *vnde* der ghehoersamheit werke de wile dat men werken mach *Vnde* hijr *vmme* solle gy yv pynen mynnen *vnde* ghehoersamheit vor alle oefninghe der doghede to setten *Vnde* gheuel *dat* gy ouermyts onlede belettet woerden<sup>60</sup> als dat gy ghene mysse horen moghet of to den hilligen sacramente ghaen daer en solle gy yv nicht in bedrouen noch bezwaert<sup>61</sup>
- (22r) werden Want de mynne *vnde* de ghehoersamheit dat vervullen sal *Vnde* hijr of lest men een exempel<sup>62</sup> Dat was vp eynen groten dach dat grawe nonnen van ordenen solden ghaen to den hilligen sacramente *vnde* eyne yuncfrouwe was daer mede de to den sacramente solden ghaen *Vnde* als se dat doen solde so quam oer abdisse *vnde* beuael<sup>63</sup> er to ghaen in de koeken *vnde* to done dat daer to done was De yuncfrouwe genc to hant daer men er gheboet sunder murmureren *vnde* myt groter ynnicheit doende dat er gheheten was Do alle de yuncfrouwen dat sacrament entfanghen hadden de sprack daer een stemme *vnde* seggede De yuncfrouwe de daer in de koekene genck heuet alre ghewaerlikes. de vruchte des sacramentes
- (22v) entfanghen ouermyts ghehoersamheit<sup>64</sup>. *Unde* hijr *vmme* solle gy yv pinen in allen steden vnse leuen heren vor yuwen oghen to hebben. *vnde* yuwe kerke altijd myd yv draghen daer gy syn Want als sunte *augustinus* seghet Gheloue *vnde* du heuest ene entfanghen Des gheliken en solle gy nicht verstuert of beswaert werden al weert dat gy vp somyghen hochtiden nicht to *vesper* of to metten en moghet ghaen als gy ander werke der mynnen *vnde* der ghehoersamheit<sup>64</sup> to done hebben of daer yemant *vmme* ghebreck of hinder solde hebben Want gy moghet meer myt ghehoersamheit<sup>64</sup> verdienen in der koeken<sup>65</sup> dan myt eyghenen willen in der kerken *Vnde* hijr lest men eyn exempel af van sunte berndes broderen Wo
- (23r) dat vp eyne hochtijd als vp vnser vrouwen hemeluaert do alle de

(58) Na *ghenoech* een v-teken als verwijzing naar het in de rand bijgeschreven *meer*. Dit laatste moet wel *ghenoech* vervangen.

(59) *doghed-* met bovengeschreven *-e-*.

(60) *word-* met bovengeschreven *-e-*.

(61) *-zwart* met bovengeschreven *-e-*.

(62) Een latere hand schreef hiernaast in de rand: *Exemplum*.

(63) *-ual* met bovengeschreven *-e-*.

(64) *-bor-* met bovengeschreven *-e-*.

(65) *-kok-* met bovengeschreven *-e-*.

brodere de buten waren in den withouen. to den cloester<sup>66</sup> pleghen to comen *vmme* er hochtijd to holden in eren cloester *Vnde* dat gheuel do alle de brodere *vnde* leyken to *den* cloester toeghen dat *eynen* leyken beuolen was van *synen* meyster de den withof verwaerde dat he bliuen solde *vnde* des nachtes de beeste hoden vp den velde Dat he oetmodelike *vnde* ghehoersamlike<sup>67</sup> dede als eme beuolen was Des nachtes do dachte he wo vnrichlike *vnde* wo deuotelike dat em de broders do hadden de in den cloester waren *vnde* dachte dattet ock gued ware al were he in den cloester nicht dat he em daer to *vnsen* leuen *heren* ghaue<sup>68</sup> als he best mochte want god oueral is Do gaf he em

- (23v) seluen mytten herten to *vnsen* leuen *heren* *vnde* kneede dickewile neder *vnde* las aue maria. *vnde* aldus brochte he de nacht to Do de metten *vte* was do waert sunte bernhardus gheopenbaert dat *vnsen* leuen *heren* *vnde* *vnsen* soiten vrouwen Bet behaghede *vnde* ghenameliker weer des broders deuocie de vp den velde de beesten hodde dan al de deuocie de vp de nacht in den cloester<sup>69</sup> geweest hadde daer nochtan vele hilliger *vnde* deuoter broders *inne* waren Des morgkens genck sunte bernhardus *vnde* dede hijr *eynen* sermoen af Vor al de brodere *vnde* leycken *vnde* seghede so em gheopenbaert was Also dat se alle gader to *samen* monike *vnde* leycken daer *ynne* ghestichtet woerden<sup>70</sup> *vnde* verwecket to den werken der ghehoersamheit<sup>71</sup>. *Vnde* hijr *vmme* is rechte
- (24r) ghehoersamheit<sup>72</sup> van den hilligen vaders merer gherekent dan doden to verwecken of *ander* myrakel to done *Vnde* hijr *vmme* heuet *vnsen* leue *here* exempel ghegheuen *vnde* is ghehoersam ghewoerden<sup>73</sup> *synen* vader to den dode *vnde* to den dode des cruces Als he seluen seghet Ic en byn nicht ghecomen. *mynen* willen to done meer *den* willen *myns* vaders de in *den* hemel is *Vnde* hijr *vmme* staet ghescreuen dat ghehoersamheit<sup>72</sup> beter is dan offerhande want in den olden testamente plach men to offerne vleisch van calueren *vnde* van schapen *vnde* des gheliken dat al buten was. meer *nv* in der ghehoersamheit<sup>72</sup> offer wij *vns* selues vleisch nicht allene *vnsen* wendinghe. vleisch in den arbeide *van* buten meer ock *vnsen* eyghenen willen *vnde* bereytheit to allen *guden* werken
- (24v) to den loue *vnde* to der ere godes also dat wij wesen moghen een leuendich instrument godes daer he mede wercken *vnde* doen mach al dat he wil hijr *vnde* in der ewicheit Nu hebbe ic vaste ghescreuen wo dat gy *yv* regeren *vnde* hebben sult to yuwen mede broders in barmherticheit. in medeliden *vnde* in *mynnen* Nu weert

(66) *clost-* met bovengeschreven *-e-*.

(67) *ghebor-* met bovengeschreven *-e-*.

(68) *ghaue* met bovengeschreven *-e-*.

(69) *de -r-* is bovengeschreven.

(70) *word-* met bovengeschreven *-e-*.

(71) *-bor-* met bovengeschreven *-e-*.

(72) *-bor-* met bovengeschreven *-e-*.

(73) *-word-* met bovengeschreven *-e-*.

ock gued dat gy als ghescreuen staet yuwes selues barmherticheit waert vp dat gy gode behagen mochten want als gy altyt wtghe- vloyet hebben so solle gy somtijd to yv seluen *gaen vnde* mercken yv seluen an wo dat gy van bynen gestalt syn Wo yuwe begherte *vnde* yuwe wille staet of gy vorwert of achterwert ghaet wo na of wo veer dat gy noch syn den doegheden waer gy yv

- (25r) meest in entghaet daghelikes Gy sult yuwe ghebreke vor yuwe oghen halen. vp dat gy yv seluen verwecken moghet to rouwen yvwer sunde *vnde* sult alle tijd van nyes vp setten yv seluen to beterne *vnde* yv seluen sulle gy yv dickewile vnsen leuen heren offeren myt al dat gy vermoghet *Vnde* hijr af hebbe. wij ene figure in der bibelen wo dat vp ene tijd gedeon de een richter was van israhel stont *vnde* makede sait schone of reynighede dat van den vncrude do he dit dede do quam de engel godes *vnde* openbaerde em *vnde* seghede Dat he solde halen eynen bock *vnde* solde den seden in water. *vnde* brenghen dat vleisch *vnde* dat zap to samen daer he in ghesoden were *Vnde* so solde he dat vleisch legghen vp enen
- (25v) steen den he em wisede *vnde* solde dan dat sap daer vp gheten Aldus dede gedeon he brochte dat vleisch *vnde* leghede dat vp den steen *vnde* ghoet dat sap daer vp Do nam de engel een rode de he in der hant hadde *vnde* roerde den steen mytter roden do vloith daer eyne vurighe vlamme wt *vnde* verbrande vleisch *vnde* sap Wat is vns betekent by gedeon de een richter was van israhel anders dan vnse redelicheit de een richter is geset in vns bynnenste. to ordelne *vnde* to vnderscheden. Wat is dat he syn coren of sait suuert anders dan dat wij vermyts vnser redelicheit vns pinen van bynnen to vndersoken *vnde* to doegheden to scheden van den ghebreken. wat is dat de
- (26r) engel do gedeon openbaerde Dan dat als wij vns pynen in vns seluen to gane *vnde* vns to vndersoken dat vns dan in vnser verstande een lecht dat is een wetenheit openbaert *de* vns vnse ghebreke doet bekennen So spreket de engel dat is dat lecht van bynnen dat vns openbaert *vnde* seghet hale enen bock *vnde* sede den in water Dat is neme alle dine vleischelike begheerten *vnde* sede de in water des rouwen *vnde* der inwendigher of wtwendigher tranen *vnde* kom dan *vnde* legge dat vleisch vp den steen Dat is als du aldus rechten rouwen heuest van dinen sunden so en wil nicht myshopen meer ganck myt rechten betrouwen to vnser leuen heren ihm xpm de daer seghet Comet to my gy alle de daer belastet syn ouermyts
- (26v) manichuoldicheit der cranckheit. *vnde* der sunde. *vnde* ic sal yuwe troist wesen *vnde* weder vermaken want daer *vmme* hebbe ic den bitteren doet gheleden vp da ic yv van yuwen sunden verlossen mochte Hijr *vmme* solle wij al de begheerten vnser synne de wij in wtwendigher vleischelicheit. *vnde* vnser synlicheit plagen. to ghebruken de solle wij alte male schicken to vnser leuen heren vp dat wij em behaghen moghen. *Vnde* nicht allene solle wij vnse begheerte

dat is vnse buk vp den steen dat is vp xpm legghen Dat is em myt wtwendighen. werken na volghen Meer sij sollen ock dat sap dat syn al vnse ghedachten *vnde* hope in em setten *Vnde* als wij aldus

- (27r) doen so comet de engel dat is de *inwendighe* claetheit de vns van bynnen openbaert *vnde* vns toent vnse sunde *vnde* ghebreke de roert den steen dat is vnse leuen heren myt syner roeden <sup>74</sup> dat is myt ener puerre *vnde* rechter meninghe vns eweliken van sunden to hoden na vnser macht So springhet een vlamme wt den stene. dat is eyne vurighe mynne to gode *vnde* to allen doegheden myt enen myshaghen. to vns selues *vnde* der ghebreken. *vnde* de verdriuet *vnde* verbrant. in vns vleischelike begheerte Nicht allene vleischelike werke. meer ock vleischelike ghedachten. dat is dat sap. also dat vns voertmeer nicht en ghenoeghet. Dan wo wij vnse leuen heren denen moghen *vnde* em vurich-
- (27v) liken leifhebben. *vnde* aldus weerde wij allentelen ouermyts der mynen ouerformet in vnse leuen heren Also dat wij vns soluen pynen na to volghen dat hillige leuen vnse leuen heren ihu cristi *vnde* syne passie *vnde* syne pyne de he van mynnen *vnde* vnse willen gheleden heuet in vnse herten to draghen *vnde* de ouermyts willigher lijdsamheit na to volghen also langhe als wij leuen vp dat wij myt em leuen *vnde* regneren moghen in der ewicheit amen  
*Woe he hem oefenen sal van binnen vnde woe he in allen sinen werken syn herte op heuen sal to onsen heren dat ix capittel* <sup>75</sup>  
LEue broder ic hebbe dusse epistel langher ghemaket dan ic ghement hadde to done doch hope ic dattet yv nicht hinderlic. wesen en sal Want den reynen
- (28r) *vnde* puren herten syn alle dinghe reyne *vnde* puer Meer nv wil ic yv voert scriuen. ene corte oefninghe <sup>76</sup> daer gy yv inne oefenen moghet want gy in vnleden van buten wesen moten *Vnde* isset dat gy nicht beters of nutters en wetet of al rede hebbet so moghe gy yv daer na regeren isset dat it yv gued dunket. *vnde* dat it bequeme sy want alle menschen en moghen nicht al ene oefninghe hebben want de naturen. *vnde* de werke der menschen syn vnghelijc In den eersten des morghens als gy vp staet so en solle gy yv nicht traechlike noch vakerlic hebben Meer gy sollet yv pynen vlogghe to wesen *vnde* myt dat gy vp staet of vprichtet so solle gy een cruce vor yv slaen *vnde* segghen In den namen vns leuen heren ihu cristi sta ic vp de my verlosset heuet myt synen duer-
- (28v) baren blode de mote my huden dussen dach *vnde* alle daghe regeren benedien bewaren *vnde* stercken in allen guden werken *vnde* mote my na dussen vnsalighen leuen brenghen to den ewighen leuen amen Hijr na solle gy vnse leuen heren dancken dat he yv des nachtes behoit heuet van quade *vnde* segghen O almechtighe. ewi-

(74) *rod-* met bovengeschreven *-e-*.

(75) Gekursiveerde titel rood.

(76) *-of-* met bovengeschreven *-e-*.

ghe vader ic dancke dy *vnde* loue dattu vermyts *dyner* barmherticheit dy gheweerdighet heuest my to behoden in dusser nacht Ic bidde *dyner* *vnm*teliker guderterenheit. dattu my verlenen willest dat ic dussen tocomenden dach myt aller oetmodicheit<sup>77</sup> gheloue *vnde* mynnen also ouerbrenghen mote dat dy mijn denst *vnde* myne werke behaghelic mote wesen ouermyts. *vnsen* leuen *heren* ihesum xpm

- (29r) amen Daer na moghe gy *yuwen* engel wat lesen als yv gued duncket *Vnde* isset dat gy anders wat pleghet to lesen dat moghe gy doen isset so dat gy tijd hebbet Meer gy en sollet yv so seer nicht storten vp vele ghetide. of ghebete to lesen dat gy daer *vmme* de dinghe de yv beuolen syn to done versumet Of dat yemant daer *vmme* ghebreck of hinder liden solde in den dinghen de he behouede want na den woerden dat de apostel spreket So weert beter *enen* salmen myt andachte *vnde* in mynnen ghelesen dan men anders den helen salter lase *Vnde* als *vnsen* leue *here* seghet dor den propheten Dit volk eeret my mytten lippen meer oer<sup>78</sup> *herte* is veer van my *Vnde* in den ewangeli *Vnde* wilt nicht vele spreken in *yuwen* ghebeden. als de heiden menschen doen
- (29v) want yuwe vader in den hemel de weet wat yv noet is *Vnde* hijr *vmme* in manichuoldicheit der ghebeden en wort de mensche nicht ghehoert<sup>79</sup> van *vnsen* leuen *heren* meer in puerheit. des *herten* *vnde* der meninghen van bynnen Hijr *vmme* leue broder solle gy yv meer in den *herten* pynen to beden *vnde* yuwe *inwendighe* begherte. to *vnsen* leuen *heren* to pinen to sturen also vele als yv moghelic is na den dat gy *vnedich* syn van buten Gy sollet yv ock pinen dat gy leert de dinghen de gy van buten hanteert *vnde* mede *vmme* gaat dat gy de in wart trecken to dancken *vnde* to loue *vnsen* leuen *heren* Also dat gy seluen dat lof godes syn *vnde* een voerghaende leuende offerhande *vns* leuen *heren* ihu xpi Dat is dat gy yv also pinet to
- (30r) hebben dat al yuwe leuen van buten *vnde* van bynnen gode louet *Vnde* dat al yuwe beenen dat syn al yuwe *inwendighe* crachten ropen *here* we is dyns ghelijc Also dat de ghene de myt yv *vmme* ghaen *vnde* yv seen segghen moghen in der waerheit dat gy een knecht godes syn *vnde* in yuwer oetmodicheit lijdsamheit *vnde* mynnen gestichtet weerden Gy en drouet nicht dencken dat em nemant van bynnen to *vnsen* leuen *heren* gheuen mach of verluchtet weerden dan de ghene de in der cellen sitten Want ic hebbet van guden hillighen als ic hope gehoert. *vnde* ock mach ment in synen scriften lesen dat rusebrokes koc de nochtan vijf *ammete* hadde to verwaren dat was de koeken de gaste. backen brouwen *vnde*
- (30v) dat he dat holt moste halen wt den bussche dat men plach to bezeghen *vnde* ock was he als he seluen seghet *vnde* ock deghene tughen

(77) *ot-* met bovengeschreven *-e-*.

(78) *or-* met bovengeschreven *-e-*.

(79) *-hort* met bovengeschreven *-e-*.

diet weten een grof mensche van buten *vnde* een puer leye dusse hadde in *syner inwendigher*. *vn*leden meer *inwendighes gheuolens vnde* gotlikes luchtes dan somyghe hundert monike of clerke hebben de nochtan *in* der cellen *sitten vnde* alle reeschop daer to hebben *Vnde* hijr *vmme* leue broder pinet yv to done dat in yv *vnde* laet voert<sup>80</sup> *vnsen leuen heren* myt yv beghaen Hijr na moghe gy isset dat gy daer nicht vp ghedacht en hebben dencken wat gy to done hebbet vp dat gy nicht en versumet de dinghen de yv beuolen syn want dat gy doen sult van ghehoersamheit to den loue *vnde* to der ere godes dat sal

- (31r) alletijd voerghaen Voert wanneer gy of *clemmet* van ywer camer daer gy slapet so moghe gy dencken isset dat gy willet wo dat Jacob de patriarche de engelen sach vp *vnde* neder *clemmen vnde* *vnsen leuen heren* vp dat ouerste der ledderen *rasten Vnde* dan solle in *yuwen herten* *begheren* dat *vns* leue *here* gheweerdighe *van syner guetheit* syne *hilligen* engele neder to senden vp dat se yv *vnde* alle syne *vercoren* *regeren sturen vnde* *stercken moghen* in *synen rechten* *weghe vnde* in allen *guden werken* Hijr na als gy vuer maken sollet *vmme* yvwe spise to reden so moghe gy dencken wo dat *vns* leue *here* vp den *pinxte dach* den *hilligen geist* *sande* in *ghelikenisse* des *vures* in *syne apostolen vnde* *wtuercoren vnde* dan solle gy em yn *yuwen herten* *bidden vnsen leuen heren*
- (31v) dat he yv *vnde* alle syne *vercorene* *wille mytten vure* *syner mynnen* also dat he van em *virichlike*. *ghemynt vnde* *ghelouet* *weerde* in *tijd vnde* in *ewicheit* Voert als gy to den *putte ghaet vmme* *water* to *putten* so solle gy *versuchten vnde* *claghen* in *yuwe dorricheit vnde* *lauheit*. *van bynnen vnde* dat *vns* leue *here* in *manighen* *menschen* so *luttinck gheachtet vnde* *bekant* is *Vnde* dan solle gy myt *oetmodighen*<sup>81</sup> *vnde* *mynliken* *herten* myt *inwendighen* *medeliden* *begheren* van *vnsen leuen heren* dat he *yuwe dorre herte vnde* al *synre ghemeynder* *begheren* *wille vnde* *nat* *maken* myt *water* *syner gracen* van *bouen Vnde* *mytten douwe* *syner inwendigher* *ghenaden*. *vnde* *synen* *hillighen* in em *sende vnde* in em *make* *eene* *leuende fonteyne*. *springhende* in dat *ewighe leuen*
- (32r) vp dat syn *hillige name* daer af *ghelouet vnde* *gheert* *weerde* in der *ewicheit* Hijr na als gy de *vate* *nemet* daer gy de *spise* in *reden* sollet so solle *vnsen leuen* *mynliken* *heren* *dancken vnde* *louen* Dat he *vns* van allen *dinghen* so *mynliken vnde* so *guderterelike* *vorseen* *heuet vnde* *versuet* de *vns* *nottruftich* *syn Vnde* dan solle gy *spreken* in *yuwen herten vnde* *segghen* O *mynlike* *vnde* *gudertere*. *here* ic *bidde* dy *dor dyne vnsprekelike*. *barmherticheit* *dattu* alle *menschen* dat *dyne verstantlike vnde* *redelike* *vate* *syn* de du *mynlike here* daer to *gheschapen* *heuest* vp dat se *bequame vnde* *nutte* *soldten* *wesen* vp *dattu dyne gracie vnde* *ghauen* daer in *storten* *mochtes* de *anders* *nicht* en *begheers* Dan *dattu ledighe*. *vnde*

(80) *vort* met bovengeschreven *-e-*.(81) *ot-* met bovengeschreven *-e-*.

- reyne vate vondes dyne
- (32v) ghenade in to storten. want du *van dyner vnsprekeliker myldicheit* altijd rede bist to gheuen waert datter bequame vate waren deit entfanghen. mochten *Vnde* dy mynlike here en is nicht ghenoech dattu dyne ouervlodighe. ghauen daer in stortest. meer dicwillest seluen daer in wonen als in dynen leuenden *vnde* redeliken tempel Hijr *vmme mynlike here* com *vnde* vervulle de herten dyner ghemynder myt dy seluen. vp dat se dy louen dancken *vnde* benedien moghen vermyts dy seluen in tijd *vnde* in ewicheit Voert *wanneer*<sup>82</sup> dat gy de potte roret so moghe gy dencken wo de mynne oer alle dinghe ghemene maket *Vnde* dan solle gy begheren van vnsen leuen heren dat he yv late ghemeenheit hebben *vnde* deylaftich weerden syner verdensten *vnde* al der hilliger ghe-
- (33r) meenheit. der hillighen kerken *Wanneer* gy de spise schumet so moghe gy dencken wo dat dat vule *vnde* quade altijd in vns bouen comet *vnde* dat wij altijd moten af werpen *vnde* schone maken solle wij bequeme spise weerden in vnsen leuen heren to ghangen *Vnde* gu sollet em bidden dat he dat vuer der mynnen in yv entsteke mytten lechte syner waerheit vp dat gy yv seluen *vnde* yuwe ghebreke bekennen moghen *vnde* yv vermyts syner ghenade daer af sueren *vnde* reyne maken also dat gy em behaghen. moghen Voert *wanner* gy merket *vnde* anseet de torue *vnde* dat holt bernen in den vure so moghe gy dencken wo de sele ligghen *vnde* bernen in der helle *vnde* in den veghevuer. *vnde* yv seluen verwecken to penitencien. *vnde* berouwe yuwer sunden *Vnde*
- (33v) moghet dencken datter clene *vnde* luttinck is dat men hijr liden mach daer men dat ewighe vuer mede entghaet *vnde* de ewighe blijtschop vercrighet. *vnde* aldus solle gy yv seluen verwecken to guden werken der mynnen *vnde* yv de nicht laten verdreten *Vnde* voert solle gy merkelike medeliden hebben mytten ghenen de in den veghevuer. syn *vnde* daer voer truwelike. bidden. *vnde* begheren myt rechten dat gy gheerne al yuwen arbeyt em willet to bate comen laten vp dat se verlost mochten weerden van der pinen. *vnde* to em comen daer se to gheschapien syn Hijr na als gy de spise vp richten sollet so moge gy begheren in yuwen herten *vnde* segghen. O guderterene *vnde* mynlike here de vermyts dyner vnsprekeliker myldicheit alle creaturen in hemel
- (34r) *vnde* in eerden vervullest myt dyner benediccien *vnde* gotliken ghauen come *vnde* vervulle de bynnensten dyner knechten mytten lechte dyner waerheit. vp dat se nicht allene myt dusser spisen van buten ghevoet. *vnde* ghesterket moten weerden meer ock myt al den hilligen woerden<sup>83</sup> de wt dynen monde ghaen verluchtet. *vnde* ghesterket moghen weerden *vnde* dy de dat hemelsche broet bist in der ewicheit ghebruken moghen Voert als gy de potte *vnde* schottelen waschet so moghe gy vnsen leuen heren dancken dat he vns in allen

(82) *wanner* met bovengeschreven -e-.

(83) *word-* met bovengeschreven -e-.

dinghen besorghet heuet *vnde* heuet vns ghegheuen dat element des waters. to vnsen orbaer des wij nicht. entberen en mochten want wij daer inne vns *vnde* ander dinghe van buten mede reynighen mogen

- (34v) *Vnde* biddet em oetmodelike dat he van *syner* ewigher guetheit yv herten *vnde* al *syner* ghemynder verlenen wille warachtich berou *vnde* vurighe. beweghinge to hebben van bynnen vp dat se vermyts den water der inwendigher *vnde* wtwendigher tranen ghewasschen moghen weerden van eren sunden *vnde* also bequame *vnde* reyne vate weerden als dat he syne gracie *vnde* ghenade daer in storten moghe to synen loue *vnde* to *syner* ere Voert<sup>84</sup> wanneer dat gy beesten of vische dodet of ter kocken houwet *vnde* bereyt so moghe gy altijt vnsen leuen heren dancken dat he den visch of dat vleisch to vnser noetruft ghemaket heuet *vnde* vns dat verseen van ewicheit Meer dit moghe gy ock in yv seluen trecken *vnde* dencken wo dat beesten *vnde*
- (35r) de vissche de hijr eren vryen ganck hebben *vnde* na erer ghenoychte leuen de moten toer<sup>85</sup> koeken ghehouwen weerden *vnde* betalen dat se gheten hebben Also isset mytten menschen de hijr al er ghenoychte willen bruken *vnde* leuen na den wtwendighen synnen als een beest. de sollen vnverseenlic. van der doet gheslaghen weerden. *vnde* van den helschen kocken dat sijn de duuelen to den ewighen vure ghebracht weerden daer se ghebraden *vnde* ghesoden sollen weerden sunder ende *Vnde* dit moghe gy to yv seluen trecken vp dat yy nicht en verdrete ene corte tijt *vmme* vns leuen heren willen to arbeyden want it en sal nicht langhe duren Hijr na als gy to mysse gaet so moghe gy myt ynnighen herten als gy best moghet dencken wat de mysse be-
- (35v) dudet *vnde* waer *vmme* se ghesat is to done dat is in ghehoichnisen der eirsten mysse de vnse mynlike here ihesus xps vp den lesten auentmale do he syn hillighe licham sijn vleisch *vnde* syn bloet ghaf synen discipulen *vnde* em seluen daer na offerde eene ghe-name offerhande synen ewighen vader vp den altaer des cruces *Vnde* so moghe in der mysse. een punt of twe van *syner* mynliker. passien voernemen *vnde* daer vp dencken is dat gy nicht beters en wetet of sunderlinghe to lesen en hebbet Voert wanneer gy hoert dat yemant cloppet *vmme* yv to hebben of to spreken so solle gy myt mynliken. herten dencken dat is de stemme mijns ghemynden *vnde* sollet dan oetmodelike comen *vnde* em to spreken. recht of gy vnsen leuen heren
- (36r) in syns selues *persoen* voer yv hadden *vnde* myt em spreken Leue broder dusse dinghe hebbe ic gheschreuen al syn se plump *unde* grof. vp dat gy in allen dinghen yv solden pinen yv beste to soiken *vnde* yv also wennen dat gy in allen dinghen de gy van buten han-

(84) *Vort* met bovengeschreven -e-.

(85) *tor* met bovengeschreven -e-.

- teert. gode schouwen *vnde* voer <sup>86</sup> oghen hebben moghen Voert <sup>87</sup> solle gy alle tijd yuwe *inwendighe* oghen slaen vp dat soite *vnde* mynlike leuen vnses leuen heren ihu xpi wo mynlic *vnde* wo oetmodelic *vnde* wo lidesamlic he em altijd hadde myt synen discipulen. *vnde* myt den ghenen daer he mede *vmme* ghenck Also dat he nicht versmaet en heuet de voete to wasschen der armen visschers *vnde* heuet em oetmodelike ghedeent als een knecht Hijr na des auendes als gy slapen ghaet is dat gy moede
- (36v) syn *vnde* vele ghearbeydet hebbet so en solle gy yv nicht to vele pynen to lesen meer gy sollet yv pynen myt corten ghebeden to bedde to ghane vp dat gy des morghens to wackerre moghet wesen de dinghen. of de wercke der ghehoersamheit to done de yv beuolen syn want vnse leue here en gheuet *vmme* vele lesen nicht als voer ghescreuen is meer dat gy vele guder werke der mynnen *vnde* der ghehoersamheit werken *Vnde* hijr af lese wij een exempel van sunte berndes broders. Wo dat was een rekelic convers. de des daghes vele ghearbeydet. hadde in wtwendighen arbeide also dat he vermyts swaerheit *vnde* manichuoldicheit des arbeides syne sunderlinghe ghebede de he daghelikes plach to lesen nicht
- (37r) ghelesen en hadde des auendes do he slapen solde ghaen do pinede he em dat he verhalen wolde dat he vermyts den arbeyde des daghes versumet hadde meer wat he pinede et was al *vmme* nicht. he en conde syne dinghe nicht ghedoen noch ghelesen als he gheerne ghedaen hadde Also dat he merkelike daer *inne* beswaert *vnde* bedrouet waert Do quam een *stemme vnde* sprack em to *vnde* seghede wat wultu arbeiden. *vmme* dijn ghebet to lesen lete ic des nicht *vmme* dijns abbates willen ic solde dy wt den synen laten comen wat hebbe ic myt dynen beden to done ic hebbe leuer ghehoersamheit. dan offerhande Daer *vmme* ghanck slapen vp dattu morghen starker bist de werke der ghehorsamheit to done de dy be-
- (37v) uolen. weerden Want de ghehoersamheit. vervullet wat dy anders enbrecket *Vnde* hijr *vmme* en pynet yv des auendes als gy mode synt nicht vele to lesen daer gy nicht to verbunden en syn. meer dat gy wilt so moghe gij hijr mede slapen ghaen dat hijr na ghescheuen staet *vnde* segghen O mynlike here *vnde* hillige vader O almachtighe *vnde* ewige god ic bidde dy dor dyne ewighe guetheit. wille my barmhertelike. ouermyts de verwynninghe des hillighen cruces wat ic in dussen. daghe mysdaen hebbe *vnde* my entgaen ouermyts versumelheit in woerden in werken *vnde* in ghedachten. guderterelike willest vergheuen *Vnde* wille my voert <sup>88</sup> van aller anvechtinthe *vnde* fantasien des duuels. in dusser nacht behoden
- (38r) vp dat ic vermyts dyner graciën *vnde* ghenaden van aller duveliker *vnde* menscheliker bedreynnisse van dyner guetheit beschermet mach weerden *vnde* des morghens myt gotliker vrouwen *vnde* blijtschop vp staen moghe. *vmme* de vnsprekelike moghentheit. dyns hilligen

(86) *vor* met bovengeschreven -e-.(87) *Vort* met bovengeschreven -e-.(88) *vor* met bovengeschreven -e-.

namen to dancken *vnde* to louen Ouermys vnsen leuen heren ihm xpm amen Hijr na solle gy em dancken dat he yv des daghes behod *vnde* beschermet heuet *vnde* segghen. O here *vnde* hillige vader ic dancke. dy myt al mynen herten van dat dy my ouermys dynen vnsprekeliker gudertenheit gheweerdighet heues to behoden *vnde* to beschermen in dussen. daghe wille my mynlike here verlenen. dusse tocomende nacht myt reynen herten *vnde* lichame also mer to brenghen als wanneer ic des morghens

(38v) vp sta dy mynen mynliken heren louen *vnde* dancken moghe als ic schuldich. byn to done Ouermys vnsen leuen heren ihm xpm dynen sone de mytti leuet *vnde* regneret in ewicheit des hilligen gheistes een god in ewicheit amen Wille gy dan yuwen engel wat lesen dat hope ic dat gued is. *vnde* aldus moghe gy slapen ghaen *vnde* offeren yuwen gheist *vnde* yuwen licham in den handen vns ewighen vaders. de vns vermys synen ewighen sone verloset heuet van den ewighen dode Leue broder ic mochte yv vele meer scriuen hadde ic de wijsheit *vnde* dattet my vnse mynlike here ghaue doch so hope ic dattet wal liden mach Meer dat ende van allen guden oefninghen *vnde* van alre gheistelicheit Dat is dat gy yv al heel ouer coent gheuen

(39r) vnsen leuen heren *vnde* yuwen ouersten dat he myt yv doen moghe wat he wil *Vnde* dat gy yv pinet in al yuwen werken van bynnen *vnde* van buten meer to soiken *vnde* to nemen dat lof *vnde* de ere godes dan yuwes selues nutticheit of orbaer hijr of in der ewicheit Hijr vmme laet vns to samen bidden vnsen leuen heren dat wij dit clene vulbrenghen moten *vnde* also to den meesten *vnde* den hoechsten ghereken ouermys vnsen leuen heren ihesum xpm de mytten vader *vnde* mytten hillighen geiste eyn god is in ewicheit

Wo een guetwillich koc in den eirsten synen staet an merken sal *vnde* em pinen den to ordineren to der meyster ere godes dat eirste capittel

Wo he em sunderlinghe setten moet

(39v) to lijdsamheit *vnde* to sachtmodicheit. ij capittel. Wo he em hebben sal in der yeghenwordicheit sijns ouersten *vnde* syner broders .iiij. We he em hebben sal in synen becinghen. .iiij. Wo dat beghin nicht allene an to seen is meer dat men vulherde to in den ende .v. Wo dat he nicht beswaert en sal wesen als em dorre *vnde* vnbegheerlic gheuoelt. *vnde* wat waer deuocie is vj Wo he em hebben sal to den seken *vnde* de syner to doende hebben vij Wo dat men altijd nicht verluchtet en wert de scrift to lesen *vnde* to horen. meer als men werke der mynnen doet. viij.

Wo he em oeffenen sal van bynnen *vnde* wo he in al synen werken syn herte vp heffenen sal to vnsen heren ix capittel.

Ghescreuen Int iaer vns heren dusent cccc° *vnde* .lv.